

3 Metodologia nauczania klinicznego w sekcji „Dyskryminacja ze względu na płeć”

[Barbara Namysłowska-Gabrysiak, Anna Zientara]

6 Studencka Poradnia Prawa Medycznego Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego

[Joanna Kośmider]

9 Symulacja rozprawy sądowej jako źródło praktyki studentów w klinikach

[Urszula Kalata Gryko, Marta Kuklo]

13 Pełnienie przez studentów klinik funkcji kuratorów jako istotny element kształcenia klinicznego

[Olga Gardulska]

17 Wolontariuszem być, czyli o pracy studentów prawa w punkcie pomocy ofiarom przestępstw

[Jolanta Kosińska]

19 Studenci uniwersyteckich poradni prawnych w postępowaniach dyscyplinarnych prowadzonych na podstawie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym z 27.7.2005 r.

[Bartłomiej Legutko]

22 Dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej przyznawanej przez państwo osobom fizycznym – ocena projektu ustawy

[Przemysław Mijał]

Seminarium EP

„Mediacje i negocjacje prawnicze”

Miejsce: WPIA Uniwersytetu Warszawskiego, Collegium Iuridicum II, ul. Lipowa 4, sala A3

zajęcia są prowadzone w środy w godz. 15.15–16.45

Termin wykładu	Temat wykładu	Osoba prowadząca/firma
11.10.2006	ADR – perspektywy dla Polski	prof. dr hab. Jerzy Rajski Katedra Prawa Cywilnego Porównawczego WPIA UW
18.10.2006	Charakter i istota mediacji w stosunkach handlowych	mec. Bartłomiej Jankowski CMS Cameron McKenna
25.10.2006	Mediacja w polskim prawie – ujęcie porównawcze	Rafał Morek Centrum Mediacyjne oraz Stały Sąd Polubowny przy Fundacji Adwokatury Polskiej i Ośrodku Badawczym Adwokatury im. adw. W. Bayera
8.11.2006	Mediacje w amerykańskim systemie prawnym	Ewa Gmurzyńska Spółeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministerstwie Sprawiedliwości
15.11.2006	Sądownictwo polubowne w KPC	Rafał Morek Centrum Mediacyjne oraz Stały Sąd Polubowny przy Fundacji Adwokatury Polskiej i Ośrodku Badawczym Adwokatury im. adw. W. Bayera
22.11.2006	Negocjacje korporacyjne. Mediacje jako zarządzanie negocjacjami	mec. Maciej Bobrowicz Krajowa Rada Radców Prawnych
13.12.2006	Zasady i przebieg mediacji	Alicja Krata Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych, mediator Polskiego Centrum Mediacji
20.12.2006	Warsztaty	Maciej Tański Centrum Mediacji Partners Polska
10.01.2007	Mediacja w polskim prawie karnym	Grzegorz Skrzypczak Polskie Centrum Mediacji
17.01.2007		Test kończący

SZANOWNI PAŃSTWO!

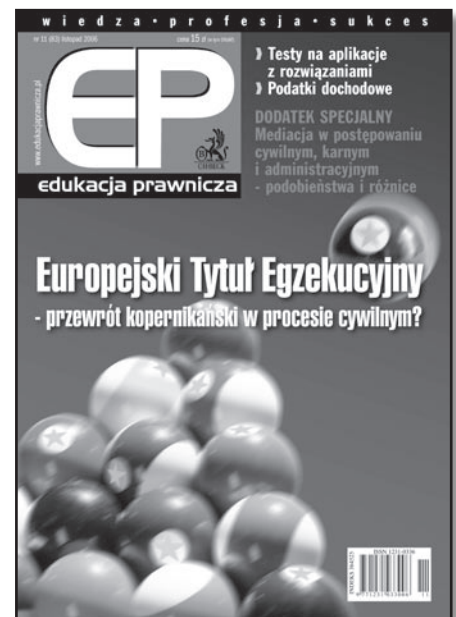
Wraz z rozpoczęciem roku akademickiego rusza nowa inicjatywa podjęta przez Fundację Uniwersyteckich Poradni Prawnych, Uniwersytecką Poradnię Prawną Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz „Edukację Prawniczą”. Naszym celem jest kontynuacja wydawania czasopisma „Klinika”, które odwołuje się do pracy i doświadczeń studenckich poradni prawnych (inaczej: klinik prawa), w których studenci pod nadzorem i opieką merytoryczną pracowników naukowych poznają zasady stosowania prawa w praktyce oraz bezpłatnie pomagają osobom niezaangażowanym.

Zgodnie z naszymi zamierzeniami „Klinika” ma stać się forum wymiany doświadczeń osób związanych z nauczaniem klinicznym, życiem poradni prawnych w Polsce oraz szerzej niż do tej pory z nowymi nurtami kształcenia prawniczego. Autorami tekstów będą zarówno opiekunowie poradni, jak również jej studenci oraz osoby chcące podzielić się swoim doświadczeniem w pracy w poradniach. Przedstawiamy pierwszy numer nowej edycji „Kliniki” z nadzieją, że przybliży ona Państwu zasady działania klinik prawa oraz zainteresuje nowoczesnymi metodami nauczania prawa.

Z pozdrowieniami,
Redakcja

W listopadowym numerze „Edukacji Prawniczej” m.in.:

- » Europejski Tytuł Egzekucyjny – przewrót kopernikański w procesie cywilnym?
- » Pytania z egzaminu konkursowego na aplikację: adwokacką, notarialną i radcowską – prawo handlowe
- » Charakterystyka podatków dochodowych w polskim systemie prawnym
- » Podziemny wymiar sprawiedliwości Polski Walczącej
- » Nowelizacja prawa zamówień publicznych – cz. II
- » Etyczne kontrowersje wokół erystyki
- » Chichot spoza grobu

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

Adres redakcji:

30-101 Kraków, al. Krasińskiego 18
tel./fax (0*12) 430 19 97
www.fupp.org.pl

Wydawca:

Wydawnictwo C.H. Beck
01-518 Warszawa, ul. Gen. Zajęczka 4
Nakład: 6000 egz.

Komitet redakcyjny:

Filip Czernicki, Aneta Frań

Redakcja:

Anna Bergiel

Korekta: Małgorzata Stempowska

Skład i łamanie: Robert Janusz

Reklama: Katarzyna Patnaik tel.: (0*22) 33 77 654

Rada Naukowa Czasopisma „Klinika”

Łukasz Bojarski – Helsińska Fundacja Praw Człowieka

prof. dr hab. Eugeniusz Bojanowski – Uniwersytet Gdański

Jakub Boratyński – Fundacja im. Stefana Batorego

dr Jerzy Ciapała – Uniwersytet Szczeciński

prof. dr hab. Maria Dragun-Gertner – Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

dr Wojciech Dziędziak – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Katarzyna Guzenda – Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Menem/Ślubicach

Katarzyna Hebda – ELSA Lawyers Society

prof. dr hab. Małgorzata Król – Uniwersytet Łódzki

prof. dr hab. Leszek Kubicki – Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego

dr Piotr Machnikowski – Uniwersytet Wrocławski

Magdalena Olczyk – Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

prof. dr hab. Maksymilian Pazdan – Uniwersytet Śląski

dr Justyn Piskorski – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

dr Andrzej Sakowicz – Uniwersytet w Białymstoku

Marcin Szyguła – Fundacja Academia Iuris

prof. dr hab. Maria Szewczyk – Uniwersytet Jagielloński

prof. dr hab. Eleonora Zielińska – Uniwersytet Warszawski

ISBN 83-88551-94-9

Niniejsza publikacja powstała w ramach programu Obywatel i Prawo dzięki wsparciu Instytutu Spraw Publicznych ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

**Pełna oferta publikacji
Wydawnictwa C.H. Beck jest dostępna
w Księgarniach Patronackich:**

**PROFIT KSIĘGARNIA
EKONOMICZNO-
PRAWNICZA**

Pl. Defilad 1
Stacja Metra Centrum,
pasaż handlowy l. 2002D
00-110 Warszawa
tel.: (0 22) 654 55 17
tel./fax: (0 22) 654 53 89

tel.: (0 56) 8651 86 67
www.ksiegarnia.torun.pl
www.kodeks.net.pl

KSIĘGARNIA „KODEKS”

ul. Sądowa 1
50-046 Wrocław
tel.: (0 71) 370 42 96
ksiegarnia.wroclaw@kodeks.net.pl
www.kodeks.net.pl

**GŁÓWNA KSIĘGARNIA
NAUKOWA
IM. B. PRUSA**

ul. Krakowskie Przedmieście 7
00-068 Warszawa
gkn@gkn-prus.com.pl
www.ksiegarniaprus.pl
tel.: (0 22) 826 18 35, 827 67 06
tel./fax: (0 22) 827 64 79

KSIĘGARNIA „KODEKS”

Plac Dąbrowskiego 5
90-249 Łódź
tel.: (0 42) 677 89 05
ksiegarnia.lodz@kodeks.net.pl
www.kodeks.net.pl

Filia w Gdyni

w centrum Rodzinnym WITAWA
ul. Wielkokackiej 2
81-611 Gdynia
tel.: (0 58) 699 20 21/23/24

**KSIĘGARNIA IURIS
PRUDENTIA**

Plac M. Curie-Skłodowskiej 5
(Budynek Wydziału Prawa UMCS)
20-031 Lublin
tel./fax: (0 81) 537 54 75
pomoc@naukowa.pl
www.naukowa.pl

**KSIĘGARNIA
EKONOMICZNA**

ul. Grójecka 67/69
02-094 Warszawa
tel.: (0 22) 822 90 41
tel./fax: (0 22) 817 60 19
info@ksiegarnia-ekonomiczna.com.pl
www.ksiegarnia-ekonomiczna.com.pl

**KSIĘGARNIA IURIS
PRUDENTIA**

ul. Sobieskiego 2d/2
(obok Urzędu Wojewódzkiego)
35-002 Rzeszów
tel.: (0 17) 852 39 26

**KSIĘGARNIA
EUROPEJSKA**

Filia Księgarni Ekonomicznej
ul. Grójecka 128
02-094 Warszawa
tel.: (0 22) 846 04 11
europejska@ksiegarnia-ekonomiczna.com.pl
www.ksiegarnia-ekonomiczna.com.pl

**KSIĄŻNICA POLSKA
„CENTRUM KSIĄŻKI”**

Plac Jana Pawła II 2/3
10-959 Olsztyn
tel.: (0 89) 5230 640 83
tel./fax: (0 89) 527 44 20
popnaukowa@ksiaznica.pl
www.ksiaznica.pl

KSIĘGARNIA „KODEKS”

ul. Magdzińskiego 5
85-111 Bydgoszcz
tel.: (0 52) 321 28 48
ksiegarnia.bydgoszcz@kodeks.net.pl
www.kodeks.net.pl

**GŁÓWNA KSIĘGARNIA
NAUKOWA
WOJCIECH SATOŁA sp.j.**

ul. Podwale 6
31-118 Kraków
biuro@eksiegarnia.pl
www.eksiegarnia.pl

**KSIĘGARNIA
PRAWNICZO-
EKONOMICZNA**

Stary Rynek 85
61-773 Poznań
tel./fax: (0 61) 852 05 91
pz002@domksiazki.poznan.pl

Metodologia nauczania klinicznego w sekcji „Dyskryminacja ze względu na płeć”

dr Barbara Namysłowska-Gabrysiak, Anna Zientara*

Nauczanie kliniczne stanowi niezwykle istotny element kształcenia w amerykańskim systemie edukacji prawniczej. Jego niedobór w polskim systemie starają się uzupełnić działające na uniwersytetach kliniki prawa. Jak działają i jakie stawiają przed sobą zadania? Autorki na przykładzie sekcji „Dyskryminacja ze względu na płeć” szczegółowo omawiają sposób pracy i nauczania w poradni prawnej oraz korzyści, jakie dla studentów płyną z takiej praktyki.

Zadania kliniki prawa

Podstawowymi celami działalności klinik prawa są:

► podnoszenie efektywności nauczania na wydziałach prawa i wstępne przygotowanie studentów do wykonywania zawodu prawnika oraz

► kompetentne świadczenie bezpłatnej pomocy prawnej osobom niezamożnym.

Dla realizacji pierwszego celu w klinice prawa prowadzone są różnego rodzaju zajęcia służące wykształceniu umiejętności prawniczych oraz poznaniu podstawowych wartości zawodów prawniczych. Zajęcia te powinny odbywać się w ramach każdej sekcji działającej w klinice według wspólnie opracowanego, przez wszystkich koordynatorów oraz indywidualnie przez każdego z nich, **programu nauczania klinicznego**. Program ten powinien mieć na celu wprowadzenie studenta przez koordynatora w rolę prawnika, wyposażenie go w wiedzę na temat przepisów regulujących wykonywanie różnych zawodów prawniczych i praktyki ich stosowania, wyrobienie w nim umiejętności krytycznej refleksji na ten temat, a także odpowiednie przygotowanie studenta do pracy z klientem przy uwzględnieniu zasad etyki zawodowej.

Specyfika sekcji „Dyskryminacja ze względu na płeć”

Seminarium sekcyjne prowadzone w sekcji „Dyskryminacja ze względu na płeć” w klinice prawa UW odbywa się według opracowanego przez koordynatora programu nauczania, zapewniającego właściwe i rzetelne przygotowanie studentów do prowadzenia spraw z zakresu dyskryminacji. Bardzo ważne jest zatem dokładne ustalenie planu każdego zajęcia, tak aby studenci zapoznali się z całością problematyki dyskryminacji ze względu na płeć i zrozumieli ją zarówno w aspekcie społecznym, jak i prawnym. Powyższe zajęcia służą uwrażliwieniu studentów na zjawisko dyskryminacji oraz pogłębieniu przez nich wiedzy na temat przepisów prawnych danej dziedziny, właściwego zastosowania wykładni – z powołaniem się na doktrynę i orzecznictwo zarówno krajowe, jak i międzynarodowe.

Przykładowe zajęcia

Przykładowy plan zajęć w sekcji „Dyskryminacja ze względu na płeć” może wyglądać następująco:

Zajęcia 1. Warsztaty antydyskryminacyjne

W trakcie tych zajęć koordynator powinien przeprowadzić kilka ćwiczeń związanych z problemem dyskryminacji, mających pomóc studentom w lepszym zrozumieniu pojęcia dyskryminacji oraz w rozpoznawaniu jej przejawów i form.

Przykładowo: ćwiczenie „cztery pozycje”¹. Polega ono na odtworzeniu przez studentów na podstawie osobistych doświadczeń różnych scenariuszy dotyczących sytuacji dyskryminacyjnych.

► Najpierw studenci otrzymują przygotowane przez koordynatora kartki z następującą treścią i wykresem:

„Opisz swoje doświadczenia.

Czy dziś zachował(a)byś się inaczej? Jeśli tak, to dlaczego i w jaki sposób?”.

Opisz dwie sytuacje, w których poczułeś/poczułaś się dyskryminowany/a lub potraktowany/a niesprawiedliwie przez inną osobę.	Opisz dwie sytuacje, w których Ty zachowałeś/zachowałaś się dyskryminująco w stosunku do innej osoby.
Opisz dwie sytuacje, w których byłeś/byłaś świadkiem aktu dyskryminacji i nic nie zrobiłeś/zrobiłaś, aby temu zapobiec lub przeciwdziałać.	Opisz dwie sytuacje, w których byłeś/byłaś świadkiem aktu dyskryminacji i przeciwstawiłeś/przeciwstawiłaś się temu.

► Po wypełnieniu czterech pól studenci omawiają wszystkie sytuacje w grupach (najlepiej po 4–5 osób), oceniając wspólnie, czy przedstawiane przez innych przypadki są przejawem dyskryminacji.

► Następnie każda grupa studentów wybiera sobie jeden lub dwa omówione przypadki dyskryminacji i ma za zadanie przygotowanie scenek pantomicznych dotyczących sytuacji dyskryminacyjnej.

► Ostatni etap ćwiczenia polega na odegraniu przez każdą grupę swoich scenek, odgadnięciu przez pozostałych, na czym polegał zaprezentowany przejaw dyskryminacji, i ocenie, czy rzeczywiście przedstawiona scenka jest dobrym przykładem sytuacji dyskryminacyjnej.

Na końcu zajęć należy przeprowadzić **ogólną dyskusję dotyczącą rozumienia przez studentów pojęcia dyskryminacji oraz sposobów zapobiegania przejawom dyskryminacji**.

Przeprowadzenie warsztatów antydyskryminacyjnych ma na celu:

- pokazanie studentom różnych aspektów dyskryminacji,
- przedstawienie analizy różnych przypadków dyskryminacji,
- przygotowanie do aktywnego jej przeciwdziałania.

* Uniwersytet Warszawski.

¹ Zob. [w:] Antydyskryminacja, Pakiet edukacyjny, Warszawa 2005.

Zajęcia 2. Prawo krajowe w teorii i praktyce

Część pierwsza: Omówienie prawa krajowego dotyczącego problematyki dyskryminacji.

Część druga: Rozwiązywanie przez studentów w 4-, 5-osobowych grupach przygotowanych przez koordynatora stanów faktycznych związanych z dyskryminacją.

Część trzecia: Przedstawienie przez każdą grupę swojego rozwiązania z uzasadnieniem.

Część czwarta: Dyskusja.

Zajęcia 3. Prawo międzynarodowe w teorii i praktyce

Część pierwsza: Ogólne omówienie prawa międzynarodowego dotyczącego problematyki dyskryminacji.

Część druga: Rozwiązywanie przez studentów w 4-, 5-osobowych grupach przygotowanych przez koordynatora stanów faktycznych związanych z dyskryminacją na podstawie regulacji międzynarodowych.

Część trzecia: Przedstawienie przez każdą grupę swojego rozwiązania z uzasadnieniem.

Część czwarta: Dyskusja.

Metodologia przeprowadzania zajęć 2. i 3. jest podobna, różnica dotyczy analizy przygotowanych przez koordynatora stanów faktycznych na podstawie prawa krajowego lub prawa międzynarodowego.

Przed przystąpieniem do zajęć koordynator może przygotować studentom materiały do pracy zawierające akty prawne, wybrane orzecznictwo i poglądy doktryny dotyczące zagadnienia dyskryminacji. Oczywiście należy wskazać im, że jest to ogólny wybór, niezwalniający ich od dalszego poszukiwania innych praktycznych i teoretycznych rozwiązań.

Przygotowując konkretne stany faktyczne, można również oprzeć się na sprawach prowadzonych w danej sekcji przez konkretną parę studentów i poprosić ich o dokładne i rzeczowe zaprezentowanie całości sprawy. Podczas tych zajęć przedstawiane przez studentów problemy oraz próby ich rozwiązania są omawiane przez wszystkich uczestników spotkania, co stwarza możliwość dyskusji w większym gronie i wymiany zdobytej wiedzy oraz doświadczenia.

Zajęcia te mają na celu:

- kształcenie umiejętności dokładnego poznania przepisów prawnych danej dziedziny,
  - kształcenie właściwego zastosowania wykładni prawnej z powołaniem się na judykaturę i orzecznictwo prawa krajowego lub międzynarodowego,
  - rozwiązywanie problemów prawnych oraz
  - opracowanie całości koncepcji postępowania z problemem.
- Zobacz poniżej przykład metodologii pracy w klinice nad sprawą *Zofii B.*, dyskryminowanej ze względu na płeć.

Zajęcia 4. Prawo międzynarodowe w praktyce

W trakcie tych zajęć koordynator może przedstawić studentom odpowiednio opracowany i przygotowany, np. na podstawie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, **stan faktyczny do analizy prawnej**. W zależności od ilości osób w sekcji studenci powinni pracować w grupach **nie większych** niż 4–5 osób. Po dokonanej przez studentów analizie całości stanu faktycznego i prawnego oraz dokładnym jego omówieniu podczas zajęć można przejść do przygotowania w grupach skargi do Trybunału lub innego pisma procesowego do określonego organu instytucji międzynarodowej.

Przeprowadzenie powyższych zajęć ma na celu:

- przede wszystkim poznanie przez studentów możliwości zastosowania różnych instrumentów prawa międzynarodowego w praktyce (jednocześnie w trakcie pisania np. skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zapoznają się ze wszystkimi wymogami formalnymi związanymi z jej złożeniem),
- kształcenie umiejętności dokonywania prawidłowej wykładni przepisów prawa,
- kształcenie umiejętności pracy zespołowej,
- nabywanie umiejętności korzystania i stosowania orzecznictwa międzynarodowego.

Zajęcia 5. Przygotowywanie pism procesowych w sprawach związanych z dyskryminacją ze względu na płeć

Podczas tych zajęć można oprzeć się na wcześniej opracowanych przez studentów stanach faktycznych konkretnej sprawy. Dodatkowo można podzielić studentów na kilka grup, a następnie każdej z nich zlecić napisanie w tej samej sprawie innego pisma procesowego.

Przykładowo: w sprawie bitej przez męża kobiety, mającej dwoje dzieci, jedna grupa może przygotować zawiadomienie o popełnionym przestępstwie, druga grupa pozew o rozwód, a trzecia wniosek o ustalenie alimentów.

Po zakończonej pracy każda grupa powinna dokładnie przedstawić analizę tego samego stanu faktycznego pod kątem zastosowania jego poszczególnych elementów – w kontekście przepisów prawa wykorzystanych przy pisaniu konkretnego pisma procesowego.

Zajęcia 6. Symulacje rozpraw sądowych

Podsumowaniem pracy w przedstawionym w niniejszym opracowaniu schemacie jest przygotowanie przez koordynatora stanu faktycznego w celu przeprowadzenia symulacji rozprawy sądowej. Sposobów przeprowadzenia takiej symulacji jest wiele:

- ▶ można przygotować rozprawę przed sądem I instancji, rozpisując dla wszystkich studentów określone role;
- ▶ można przeprowadzić rozprawę przed sądem odwoławczym, przygotowując wcześniej wyrok sądu I instancji, dzieląc studentów na trzy grupy: sąd oraz dwie strony, i określając zadania każdej grupy, tj. napisanie apelacji, odpowiedzi na nią i wyroku sądu II instancji, a następnie w obu powyższych przypadkach przeprowadzając w całości rozprawę sądową w I lub II instancji.

W trakcie przeprowadzanej symulacji studenci:

- ▶ dokładnie poznają w praktyce przepisy prawne danej dziedziny,
- ▶ uczą się zasad rzetelnego i sprawiedliwego procesu, analizując wnikliwie orzecznictwo sądów polskich i międzynarodowych oraz doktryny prawa, a także
- ▶ zdobywają umiejętność występowania w postępowaniach sądowych.

Przykład metodologii pracy w klinice nad sprawą *Zofii B.*, dyskryminowanej ze względu na płeć

W marcu 2005 r. klinika prawa Uniwersytetu Warszawskiego otrzymała informację od zagranicznych środowisk przewodników wysokogórskich, że próby uzyskania przez *Zofię B.* uprawnień międzynarodowego przewodnika wysokogórskiego zakończyły się niepowodzeniem.

Po przeczytaniu listu studenci wraz z koordynatorem z sekcji dyskryminacji ze względu na płeć oraz dyrektorem kliniki prawa UW prof. dr hab. *Eleonorą Zielińską* skontaktowali się z panią *Zofią B.* i zaproponowali pomoc prawną w otrzymanej sprawie, po czym uzyskali jej zgodę na dalsze prowadzenie sprawy przez klinikę prawa.

Studenci po dostarczeniu przez zainteresowaną dokumentów oraz wysłuchaniu jej relacji zapoznali się dokładnie z otrzymanym stanem faktycznym. Ustalili, że *Zofia B.* jest pierwszą kobietą starającą się w Polsce o uprawnienia przewodnika wysokogórskiego. Od 1997 r. jest ona członkiem-kandydatem Polskiego Stowarzyszenia Przewodników Wysokogórskich (PSPW) w Zakopanem. PSPW należy do Międzynarodowej Federacji Przewodników Wysokogórskich, która przyjęła zbiór przepisów dotyczących statusu zawodowego przewodników wysokogórskich, szkoleń, wydawania zezwoleń na wykonywanie zawodu i przyjmowania nowych członków, zwany Platformą IVBV. Zgodnie z międzynarodowymi i krajowymi przepisami osoba ubiegająca się o przyznanie statusu przewodnika wysokogórskiego zobowiązana jest do złożenia zgodnego z regulaminem wykazu przejść drogami wspinaczkowymi jako udokumentowanie umiejętności i przebytych szkoleń. Władze PSPW tylko wobec *Zofii B.* trzykrotnie zmieniały zasady przedstawiania wykazu dróg, nakazując jego uzupełnienie, mimo że za każdym razem składała ona wykaz zgodny z regulaminem. Pozostałym przewodnikom-aspirantom, a byli to sami mężczyźni, nie stawiano podobnych wymagań.

Nigdy wcześniej żadna osoba ubiegająca się o uprawnienia przewodnika nie była traktowana przez Stowarzyszenie w podobny sposób. Całkowicie bezpodstawnie oskarżono *Zofię B.* o fałszowanie wykazu przejść. Bezprawnie wstrzymywano jej wydanie Karty Aspiranta i nie wydawano pisemnych zaświadczeń o przebytych drogach i szkoleniach. W 2000 r. *Zofia B.* otrzymała naganę za prowadzenie wraz z przewodnikiem turystów na Gerlach, gdy tymczasem regulamin PSPW pozwala na to aspirantowi. W 2002 r. uchwałą zarządu PSPW zabroniono *Zofii B.*, niezgodnie z regulaminem i Platformą IVBV, odbywania praktyk z przewodnikami innej narodowości. Ponadto nie zapewniono jej obowiązkowych praktyk w PSPW i nie odpowiadano na jej pisma.

W czerwcu 2004 r. zarząd Stowarzyszenia podjął decyzję pozbawiającą *Zofię B.* statusu przewodnika-aspiranta. Walne zgromadzenie PSPW 10.12.2004 r. potwierdziło powyższą decyzję.

Analizując całość wskazanego stanu faktycznego, studenci nabrali przekonania, że działania władz Polskiego Stowarzyszenia Przewodników Wysokogórskich noszą znamiona nierównego i nieuzasadnionego traktowania w rozumieniu regulacji dotyczących zakazu dyskryminacji ze względu na płeć, zawartych zarówno w aktach prawnych międzynarodowych, jak i w przepisach prawa polskiego.

Po dogłębnej analizie krajowych i międzynarodowych przepisów prawnych oraz orzecznictwa dotyczącego dyskryminacji studenci prowadzący w klinice prawa Uniwersytetu Warszawskiego sprawę *Zofii B.* ocenili, że zachowanie PSPW narusza przepisy art. 32 i 33 Konstytucji oraz wielu umów międzynarodowych, których Polska jest stroną, a które zakazują dyskryminacji w jakiegokolwiek formie i z jakiegokolwiek powodu.

Są to:

» art. 10 i 11 Konwencji ONZ z 1979 r. o eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet²,

» art. 3 i 26 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. – ratyfikowanego przez RP w 1977 r.³,

» art. 3 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych z 1966 r. – ratyfikowanego w 1977 r.⁴,

» art. 14 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. – ratyfikowanej w 1993 r.⁵,

» art. 13 Traktatu o Unii Europejskiej.

Wobec powyższego studenci na seminarium klinicznym przedstawili prowadzoną przez siebie sprawę wraz z następującymi propozycjami rozwiązań:

» wysłanie do władz PSPW w imieniu kliniki prawa listu popierającego *Zofię B.* w jej staraniach o uzyskanie statusu przewodnika wysokogórskiego z wnioskiem o zmianę decyzji zarządu,

» zainteresowanie sprawą *Zofii B.* pełnomocnika rządu ds. równego statusu kobiet i mężczyzn prof. dr hab. *Magdalenę Środę*, wiceprezes Rady Ministrów *Izabelę Jarugę-Nowacką* oraz różnych organizacji kobiecych,

» zainteresowanie sprawą starosty tatrzańskiego, który zgodnie z ustawą z 7.4.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach⁶ pozostaje organem nadzoru w stosunku do stowarzyszeń działających na terenie Zakopanego i jest uprawniony do stosowania określonych instrumentów nadzorczych, np. do złożenia do sądu wniosku o uchylenie niezgodnych z prawem uchwał Stowarzyszenia,

» znalezienie adwokata, który poprowadziłby sprawę *Zofii B. pro publico bono.*

Podjęte przez studentów kliniki prawa działania

Po zaprezentowaniu przez studentów na seminarium klinicznym sprawy wraz z propozycjami rozwiązań oraz dokładnym omówieniu jej elementów przez wszystkich studentów i koordynatora zadecydowano o rozpoczęciu wskazanych powyżej działań w interesie *Zofii B.*

Pierwszym krokiem było wysłanie do PSPW w imieniu kliniki prawa listu wyrażającego poparcie dla *Zofii B.*, gdyż to rozwiązanie dawało szansę na ugodowe i szybkie rozwiązanie problemu klientki. Dopiero w wypadku, gdyby nie przyniosło to oczekiwanego rezultatu, postanowiono zainteresować sprawą starostę tatrzańskiego. Studenci prowadzący sprawę *Zofii B.* napisali w imieniu kliniki prawa list skierowany do zarządu PSPW. Zawarto w nim ocenę stanu faktycznego, przytoczono obowiązujące w Polsce przepisy prawne zakazujące dyskryminacji oraz zwrócono się z prośbą o weryfikację zapadłych w stosunku do *Zofii B.* decyzji. List ten został podpisany przez dyrektora kliniki prawa UW prof. dr hab. *Eleonorę Zielińską*.

Ponadto studenci z sekcji dyskryminacji ze względu na płeć wraz z koordynatorem i dyrektorem kliniki zainteresowali sprawą *Zofii B.* inne organizacje i organy państwowe zajmujące się działalnością na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn. Nawiązano kontakt z pełnomocnikiem rządu ds. równego statusu kobiet i mężczyzn prof. dr hab. *Magdaleną Środą*, wiceprezesem Rady Ministrów *Izabelą Jarugą-Nowacką*, Ośrodkiem Informacji Środowisk Kobiecych oraz Centrum Praw Kobiet. Dzięki powyższemu działaniu również te osoby i instytucje wystosowały, przy pomocy kliniki prawa, do PSPW podobne listy popierające starania *Zofii B.*

Niestety organy PSPW nie zmieniły swoich uchwał i mimo podjętych przez klinikę działań nie zweryfikowały swoich decyzji pozbawiających *Zofię B.* statusu przewodnika-aspiranta.

² Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71.

³ Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

⁴ Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169.

⁵ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

⁶ T. jedn.: Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 ze zm.; dalej jako: PrStow.

Wobec powyższego studenci po konsultacji z koordynatorem zdecydowali o konieczności podjęcia kolejnych działań prawnych w tej sprawie. Przede wszystkim znaleziono w jednej z warszawskich kancelarii prawnych adwokata, który zgodził się *pro publico bono* reprezentować *Zofię B.* Jednocześnie razem z adwokatem podjęto działania zmierzające do przekonania starosty tatrzańskiego do wniesienia do sądu w Zakopanem wniosku o uchylenie uchwały Stowarzyszenia pozbawiających *Zofię B.* praw aspiranta, w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 PrStow. Następnie po uzyskaniu zgody starosty na wniesienie powyższego wniosku studenci wraz z koordynatorem i pełnomocnikiem *Zofii B.* współpracowali ze starostą przy redagowaniu wniosku do sądu o uchylenie niezgodnych z prawem decyzji zarządu i walnego zgromadzenia PSPW. Powyższe działania zakończyły się złożeniem przez starostę wniosku do sądu rejonowego. Do tego postępowania nieprocesowego jako uczestnicy postępowania dołączyli się: *Zofia B.* wraz z ustanowionym pełnomocnikiem oraz klinika prawa Uniwersytetu Warszawskiego jako organizacja społeczna, na podstawie art. 61 § 4 KPC. Dzięki temu przedstawiciel kliniki mógł wziąć udział w postępowaniu i wypowiadać się w przedmiotowej sprawie. W trakcie trwającego postępowania sądowego, toczącego się w Polsce, w sprawę włączyła się Międzynarodowa Federacja Przewodników Wysokogórskich (ang. *International Federation of Mountain Guides Association, IFMGA*). Dzięki jej pomocy i zaangażowaniu, zmagania *Zofii B.* będą miały pozytywny finał. Otóż mediacje, jakie zostały przeprowadzone przez przewodniczącego IFMGA – *Claude Rey'a*, doprowadziły do wypracowania rozwiązania, które pozwoli *Zofii B.* podejść do niezbędnych egzaminów na terenie Szwajcarii. Egzaminy te zostaną przeprowadzone przez Szwajcarską Federację Przewodników Wysokogórskich, pod auspicjami IFMGA. Z jednej strony, należy wyraźnie podkreślić, że takie rozwiązanie jest satysfakcjonujące dla *Zofii B.*, gdyż

w zasadzie kończy jej zmagania z dyskryminacją, której padła ofiarą. Z drugiej strony jednak, należy wyrazić ubolewania, że problem ten nie został rozwiązany bez udziału organizacji międzynarodowych, a w szczególności *Claude Rey'a*, przewodniczącego IFMGA, którego udział w rozwiązaniu zaistniałego konfliktu okazał się nieoceniony.

W trakcie prowadzenia powyższej sprawy, która była przedmiotem seminariów klinicznych, przez klinikę prawa UW, poza dogłębną analizą stanu faktycznego i prawnego podejmowanych działań, studenci całej sekcji uczestniczyli również w wielu symulacjach przygotowanych przez koordynatora na jej podstawie.

Przykładowo: podczas jednych zajęć, pracując w 4-, 5-cioosobowych grupach, studenci opracowywali wniosek z uzasadnieniem do sądu w imieniu starosty tatrzańskiego. Następnie wniosek każdej grupy był dokładnie analizowany przez studentów całej sekcji z omówieniem jego zalet i wad. Podczas innych zajęć studenci analizowali stan faktyczny w sprawie *Zofii B.* w kontekście aktów prawa międzynarodowego, oceniając, jakich naruszeń dopuściło się PSPW w trakcie swojej działalności.

Wnioski

Podsumowując zaprezentowany powyżej sposób pracy w sekcji dyskryminacji ze względu na płeć, należy wskazać, że przeprowadzanie zajęć w powyższej formie umożliwia spełnienie postulatu pracy według opracowanego programu nauczania klinicznego, którego podstawowym celem jest świadome wprowadzenie studenta przez koordynatora w rolę prawnika, wraz z wykształceniem u niego krytycznego podejścia do opracowywanej problematyki oraz umiejętności refleksji nad kształtem wykonywanej pracy, a także w odpowiednie przygotowanie w dziedzinie etyki zawodowej.

Studencka Poradnia Prawa Medycznego CMUJ

Joanna Kośmider*

Oprócz tradycyjnych klinik uniwersyteckich, posiadających w swoim obrębie określone sekcje, powstają bardziej wyspecjalizowane poradnie świadczące pomoc prawną osobom ubogim. Doskonałym tego przykładem jest Studencka Poradnia Prawa Medycznego, działająca na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jak się okazuje, problemów związanych z prawami pacjenta – zarówno ze strony chorych, jak i personelu medycznego – jest bardzo wiele. Dzięki praktyce w takiej poradni studenci (nie tylko kierunków medycznych) mogą zdobyć tak potrzebne im w przyszłości doświadczenie i nauczyć się nieco odmiennego podejścia do klienta i jego problemów, co z pewnością zaowocuje w ich późniejszej praktyce zawodowej.

Idea poradnictwa studenckiego

Idea doradztwa prawnego udzielanego przez studentów prawa jest znana od lat 60. Wtedy to w Stanach Zjednoczonych powstały pierwsze programy kliniczne. Od tego czasu nauczanie prawa poprzez praktykę w poradni

stało się jednym ze standardów wyszkolenia prawniczego na świecie. Studenci w ramach poradni spotykają się z „żywym”

* Uniwersytet Jagielloński. Autorka bardzo dziękuje *Jarosławowi Kyci* i *Marcinowi Mikosowi* za pomoc przy tworzeniu niniejszego artykułu.

klientem, w określonej sytuacji społecznej i ekonomicznej, który wielokrotnie czuje się bezradny w otaczającej go rzeczywistości – szczególnie prawnej.

Dzięki prowadzeniu sprawy konkretnego klienta wzrasta stopień społecznej wrażliwości na kwestie etyki i odpowiedzialności (za klienta i prowadzoną sprawę). Nie jest to kazus, który wymaga rozwiązania, ale konkretny człowiek, z którym trzeba nauczyć się rozmawiać, zmienić jego sposób myślenia i poświęcić mu swój czas. To okazja, aby sprawdzić, czy młody adept zawodu prawniczego jest pewny swojego wyboru, czy zawód profesjonalnego prawnika jest jego wymarzeniem i czy nadaje się do tego zajęcia.

W przypadku zaś doradztwa w zakresie praw pacjenta: czy przysły urzędnik administracyjny organu ochrony zdrowia ma odpowiednio dużo wrażliwości społecznej do pełnienia tego zawodu. Jego klient to często osoba chora i niedołączona, znajdującą się w trudnej sytuacji, osoba, dla której trzeba mieć dużo cierpliwości, empatii i zrozumienia. Nie każdy cechuje się odpornością psychiczną niezbędną do wykonywania tego zawodu. Klinika prawa umożliwia już na studiach spotkanie się z tymi szczególnie klientami, przez co pozwala młodym urzędnikom nabrać doświadczenia i tak potrzebnej wrażliwości do wykonywania tego zawodu.

Początki

Do grona osób zajmujących się poradnictwem prawnym dołączyli ostatnio studenci kierunku Zdrowie publiczne, specjalizujący się w zagadnieniach administracyjnoprawnych w dziedzinie ochrony zdrowia. Pierwsza w Polsce Studencka Poradnia Prawa Medycznego powstała na Wydziale Ochrony Zdrowia Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pomysł poradni specjalizującej się tylko w pomocy prawnej dotyczącej ochrony zdrowia jest autorstwa doktorantów Instytutu Zdrowia Publicznego, którzy bardzo często spotykali się z osobami niezorientowanymi jako pacjenci w swoich prawach. *Jarosław Kycia* i *Marcin Mikos* postanowili stworzyć klinikę prawa na wzór uniwersyteckiej poradni prawnej działającej przy Wydziale Prawa i Administracji. Uważali, że na kierunku Zdrowie publiczne ilość obowiązkowych przedmiotów prawnych jest wystarczająca, aby studenci mogli udzielać profesjonalnej pomocy prawnej z zakresu ochrony zdrowia. Pomysł zyskał akceptację dziekana Wydziału Ochrony Zdrowia – prof. *Antoniego Czupryny*. Następnie doktoranci udali się do prof. *Marii Szewczyk*, która założyła i prowadziła pierwszą w Polsce Uniwersytecką Poradnię Prawną (UPP). Udzieliła ona wsparcia, pomogła w sporządzeniu regulaminu oraz w spełnieniu standardów właściwych dla takiej działalności. O współpracę zwrócono się również do Stowarzyszenia Wspierania Onkologii „Unicorn”, zajmującego się osobami dotkniętymi chorobą nowotworową i ich rodzinami. Dzięki wsparciu prezes *Ewy Preisner* poradnia ma swoją siedzibę w lokalu tego stowarzyszenia. Organizatorom udało się uzyskać grant Fundacji im. Stefana Batorego, co wraz ze środkami uzyskanymi od wydziału zapewniło finanse na rozpoczęcie działalności. Małopolski Oddział Narodowego Funduszu Zdrowia udzielił dużej pomocy merytorycznej (bezpłatne szkolenia, dyżury Rzecznika Praw Pacjenta itp.), niezbędnej dla takiej działalności. Dzięki tak szerokiej pomocy udzielonej pomysłodawcom dziekan Wydziału Ochrony Zdrowia zarządzeniem z 1.4.2005 r. powołał Studencką Poradnię Prawa Medycznego. Jednakże poradnia jako duże przedsięwzięcie logistyczne swoją oficjalną działalność rozpoczęła 7.10.2005 r.

Struktura

Poradnia zachowała podział na **koordynatorów, asystentów i studentów** – typowy dla poradni prawnych.

Koordinatorem i jednocześnie kierownikiem poradni jest dr *Stefan Poździejch*, prekursor w dziedzinie prawa medycznego i prawa zdrowia publicznego, doktor nauk prawnych i radca prawny, adiunkt na Wydziale Ochrony Zdrowia CMUJ.

Asystenci to pomysłodawcy poradni – *Marcin Mikos* i *Jarosław Kycia*.

Zgodnie ze standardami z poradnią współpracuje prawnik-praktyk *Tomasz Filański*, rzecznik praw pacjenta w Narodowym Funduszu Zdrowia; sprawdza on pod względem merytorycznym udzielane opinie.

Klinika nie ma podziału na sekcje, jak to ma miejsce w standardowych poradniach, z uwagi na już wysoką specjalizację: poradnictwo w zakresie prawa medycznego.

Studentów Zdrowia publicznego uczestniczących w programie klinicznym jest dwunastu – obecnie są to osoby, które współpracę z poradnią zaczęły na samym początku jej działalności.

Od kandydatów do pracy w poradni wymagane jest **zaliczenie trzeciego roku studiów** i odbycie **rozmowy kwalifikacyjnej**. Wiele osób zaangażowanych w działalność kliniki jako drugi kierunek studiuje prawo, co wpływa na jakość sporządzanych opinii i pozwala także na szerszą współpracę z Uniwersytecką Poradnią Prawną. Praca w klinice ma charakter **wolontariatu**, nie jest przedmiotem punktowanym i ocenianym – tak jak jest to w przypadku innych poradni.

W działalność poradni włączeni są także studenci innych kierunków: farmacji, stomatologii, fizjoterapii, pielęgniarstwa czy medycyny. Pełnią oni dyżury raz w tygodniu. Służą wtedy pomocą klientom zgłaszającym się do poradni oraz studentom. Poradnia Prawa Medycznego ze względu na swoją specyfikę działania współpracuje także ze Stowarzyszeniem Wspierania Onkologii „Unicorn”, dzięki czemu osoby zgłaszające się po pomoc mogą również skorzystać ze wsparcia psychologicznego i terapeutycznego.

W przypadku zaistniałego problemu medycznego poradnia zwraca się także z prośbą o opinię do wojewódzkich bądź krajowych konsultantów w zakresie odpowiedniej dziedziny medycznej. Opinia taka jest ogólnie dostępna, udzielana bezpłatnie na wniosek osoby zainteresowanej.

Przedmiot i sposób działania

Klientami poradni są osoby ubogie, których nie stać na profesjonalną pomoc. Osoba taka powinna zgłosić się do poradni w godzinach pracy sekretariatu. Zainteresowany (bo tak się nazywa klienta do chwili przyjęcia jego sprawy) składa **wniosek o pomoc prawną**. Wniosek zawiera wiele oświadczeń, które zainteresowany podpisuje (np. o odpowiedzialności kliniki), oraz pytania ułatwiające określenie przybliżonego stanu faktycznego. Następnie wniosek przegląda asystent (w miarę możliwości kolegialnie z koordynatorem), który dokonuje weryfikacji, czy dana sprawa nadaje się do prowadzenia przez Studencką Poradnię Prawa Medycznego.

Nie udziela się pomocy prawnej, jeżeli:

- ▶ dana sprawa nie nadaje się do prowadzenia ze względu na niezgodność z zakresem świadczeń porad prawnych realizowanych przez poradnię,
- ▶ następuje konflikt interesów z innym klientem poradni lub Uniwersytetem Jagiellońskim.

W takiej sytuacji zainteresowany zostaje poinformowany o odmowie udzielenia pomocy listownie lub też osobiście w siedzibie poradni.

Student dostaje konkretną sprawę, którą prowadzi do czasu jej zakończenia (istnieje możliwość pracy w parach). Na pierwszym spotkaniu, na które klient przynosi odpowiednie dokumenty (zasadą klinik prawnych jest zakaz przyjmowania oryginałów – wymagane są kopie), ustala się dokładnie stan faktyczny oraz to, czego klient od poradni oczekuje. Bardzo często pomoc kończy się na udzieleniu krótkiej opinii wyjaśniającej sytuację klienta-pacjenta w podanym stanie faktycznym.

Istotną różnicą pomiędzy typową poradnią a Poradnią Prawa Medycznego jest to, że z uwagi na specyficznych klientów, a więc osoby chore, istnieje większa możliwość udzielania porad poza siedzibą poradni, np. w miejscu przebywania chorego.

Poradnia Prawa Medycznego w odróżnieniu od poradni prawnych udziela pomocy **nie tylko osobiście**, ale także telefonicznie i za pośrednictwem poczty elektronicznej. Pomoc tak udzielana to najczęściej odpowiedź na konkretne zapytania, np. o możliwość refundacji leku, miejsce dokonania specjalistycznych badań czy oczekiwania na świadczenie zdrowotne. Aczkolwiek zdarzają się sytuacje, gdy pacjenci pytają, czy mogą wezwać pomoc medyczną i czy są obowiązani za to zapłacić. Tą drogą nie sporządza się pism i nie prowadzi konkretnej sprawy w odniesieniu do stanu faktycznego, a tylko udziela się konkretnych informacji.

W przybliżeniu 50% spraw prowadzonych przez poradnię dotyczy ubezpieczeń społecznych i odszkodowań z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. 30% to sprawy o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną przez zakład opieki zdrowotnej lub lekarza. Zasady korzystania z powszechnego ubezpieczenia stanowią 20% spraw Poradni Prawa Medycznego.

Najczęściej to **nieznajomość praw pacjenta** – zarówno przez personel medyczny, jak i samych zainteresowanych – jest przedmiotem działalności poradni. Prawo z tej dziedziny jest bardzo często niejasne, sprzeczne lub też szybko ulega zmianie. Osoba niezajmująca się tą tematyką prawa w sposób profesjonalny ma problemy z ustaleniem obowiązujących przepisów (do klientów poradni należy personel medyczny, który również nie radzi sobie ze stosowaniem prawa).

Współpraca z Uniwersytecką Poradnią Prawną

Studencka Poradnia Prawa Medycznego ściśle współpracuje z kliniką prawa przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Sprawy przyjęte do którejkolwiek z klinik są przyjmowane i prowadzone automatycznie przez drugą.

W przypadku, gdy sprawa prowadzona przez Poradnię Medyczną ma kwestie np. cywilistyczne czy karne, asystent z kliniki medycznej omawia sprawę z asystentem odpowiedniej sekcji. Jeżeli oboje uznają, że istotnie sprawa powinna być prowadzona symultanicznie, zostaje ona omówiona na seminarium i podzielona studentowi, który zajmuje się wątkiem mu zleconym, uczestniczy w seminariach kliniki prawa medycznego i spotyka się z klientem.

Istnieje także możliwość, że student Zdrowia publicznego będzie prowadził wątek cywilistyczny samodzielnie, sporządzając opinie, które będą sprawdzane przez koordynatora z UPP.

Również sekcje poradni prawnej w sprawach mających wątki medyczne lub ubezpieczeń społecznych występują o udział w prowadzeniu sprawy przedstawicieli Poradni Medycznej.

Studenci mogą swobodnie uczestniczyć w seminariach innej kliniki, poznawać różne metody dydaktyczne stosowane w programie klinik.

Obecnie obie poradnie są zaangażowane w przeprowadzenie symulacji rozprawy cywilnej. Sprawa dotyczy zarażenia wirusem typu B (żółtaczką) pacjenta szpitala. Poradnia Prawa Medycznego „gra” zakład opieki zdrowotnej. Natomiast poradnia prawna stroną pokrzywdzoną.

Taka współpraca jest o tyle wartościowa, że obie kliniki mają doświadczenie w tego typu sprawach, a poprzez symulację mogą się tym doświadczeniem podzielić. Jest to również możliwość przyjrzenia się sprawie „z drugiej strony”, a nie tylko pokrzywdzonego, jak to ma miejsce w sytuacjach klinicznych. Symulacja rozprawy to także próba sprawdzenia się na sali sądowej, ponieważ student uczestniczy w jej przebiegu na pełnych prawach; takiej możliwości nie ma, pracując w klinice.

Dlaczego Poradnia Prawa Medycznego?

Miałam możliwość osobiście porozmawiać z pomysłodawcami i założycielami Studenckiej Poradni Prawa Medycznego – *Jarosławem Kycią* i *Marcinem Mikosem*. Obydwaj są bardzo zaangażowani w pracę w klinice. Zapytani, dlaczego postanowili założyć poradnię, odpowiedzieli:

– „Chorzy, zwykle osoby niezamożne, często są pozbawieni możliwości profesjonalnej pomocy w poruszaniu się po systemie ochrony zdrowia. Skoncentrowani na walce o zdrowie, często nie mają sił i możliwości szukania informacji o przysługujących im prawach w skomplikowanych i trudno dostępnych aktach. Pomoc takim osobom jest szczególnie istotna i potrzebna. Mamy nadzieję, że działalność poradni wpłynie na poprawę znajomości prawa medycznego. Wiemy bowiem z doświadczenia, że wiele konfliktów w służbie zdrowia wynika właśnie z nieznajomości obowiązującego systemu prawnego” – uzasadnia *Marcin Mikos*. – „Istotne jest również to, że studenci nowego kierunku Zdrowie publiczne, kształcącego kadry administracyjne dla jednostek ochrony zdrowia, zdobywają też w poradni ogromne doświadczenie”.

– „Potrzeba znalezienia pracy w warunkach europejskich wymaga szerokiego doświadczenia, które trudno zdobyć absolwentowi Zdrowia publicznego. Poradnia jest więc miejscem, w którym student może zapoznać się z obowiązującymi standardami postępowania, a przez to takie doświadczenie uzyskać. Ma wtedy większe szanse na zatrudnienie niż osoba, która nigdy nie zetknęła się z praktyką” – twierdzi *Jarosław Kycia*.

Jak obaj zgodnie dodają, najważniejsza jest jednak satysfakcja z pomocy innym osobom. Mają także nadzieję, że rozpoczęta przez nich działalność znajdzie wkrótce naśladowców na innych wydziałach medycznych w kraju. ■

Symulacja rozprawy sądowej jako źródło praktyki studentów w klinikach

Urszula Kalata Gryko*, Marta Kuklo**

W przypadku studiów prawniczych nauka do pewnego momentu opiera się na studiowaniu przepisów prawa bez jakiegokolwiek przełożenia na praktykę. Normy, których uczą się studenci, są dla nich jedynie formułą, którą należy zapamiętać i umieć powtórzyć. Studiowanie ma polegać nie tylko na wkuwaniu regułek i formułek, ale także na praktykowaniu, w tym zaznajamianiu się ze szczegółami (nieważnymi na pierwszy rzut oka przy czytaniu przepisów) i zależnościami, które ukryte są pomiędzy suchymi przepisami prawa, a z którymi to praktycy prawa zapoznają się na etapie aplikacji oraz dalszej pracy zawodowej. Poniżej przedstawiamy formy praktykowania i studiowania oparte na uczestnictwie w specjalnie zorganizowanych przedsięwzięciach dotyczących prawa, sądów oraz zawodów prawniczych, czyli tzw. *moot courts*, oraz zasady ich organizowania, a także najważniejsze i największe konkursy tego typu. W dalszej części omówione zostaną korzyści płynące z organizacji rozpraw sądowych, które może przygotować każdy wydział prawnoadministracyjny, oraz krótkie sprawozdanie z rozprawy zorganizowanej przez Studencką Poradnię Prawną Uniwersytetu w Białymstoku.

Czym jest *moot court*

Na wydziałach prawa uniwersytetów w całej Polsce studenci rokrocznie spotykają się z plakatami i ogłoszeniami w języku angielskim lub polskim zachęcającymi ich do wzięcia udziału w konkursie typu *moot court*. Żeby jednak zostać uczestnikiem takiego przedsięwzięcia i spróbować się z nim zmierzyć, należy dowiedzieć się, czym jest ów tajemniczy *moot court*, na jakich zasadach funkcjonuje oraz jakie korzyści niesie ze sobą.

Konkurs *moot court* to nic innego jak **symulacja rozprawy przed sądem** (w zależności od organizatora konkursu i przyjętego regulaminu sądem tym może być np. Europejski Trybunał Sprawiedliwości¹) **organizowana na poziomie krajowym bądź też międzynarodowym**. Występują w nim drużyny narodowe składające się ze studentów danego uniwersytetu, reprezentujące strony procesowe, a jury ocenia merytorykę wystąpień, ich formę, a także retorykę. Cały konkurs przeprowadzany jest w językach obcych, najczęściej w języku angielskim.

Najbardziej znane w Polsce konkursy *moot court*, w których mogą brać udział również nasi studenci, są organizowane:

– **na poziomie europejskim:**

▶ przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa (ELSA) – *ELSA Moot Court Competition*,

– **na poziomie międzynarodowym:**

▶ przez Amerykańskie Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego (ASIL) we współpracy z Międzynarodowym Stowarzyszeniem Studentów Prawa (ILSA) – *The Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition*² – oraz

▶ przez Instytut Międzynarodowego Prawa Handlowego – *Willem C. Vis International Commercial Arbitration Moot*³.

Konkursy *moot court* w Polsce

Pierwszy z nich – *ELSA Moot Court Competition*⁴ (EMC) – jest symulacją rozprawy sądowej przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości w Luksemburgu. Współorganizatorem polskiego projektu oprócz Europejskiego Stowarzyszenia Stu-

dentów Prawa (ELSA Poland) jest Centrum Prawa Brytyjskiego i Europejskiego Uniwersytetu Cambridge przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

W porównaniu z symulacją organizowaną przez ILSA polski konkurs *moot court* jest inicjatywą młodą. Jego pierwsza edycja odbyła się bowiem w 1999 r. w Warszawie w Trybunale Konstytucyjnym. W związku z tym każda kolejna edycja konkursu udoskonalana jest i modyfikowana dzięki doświadczeniom zebranych w latach ubiegłych. W 2006 r. odbędzie się ósma edycja tego konkursu.

Przygotowywana przez studentów symulacja ma za zadanie przybliżenie im rozprawy sądowej, jej przebiegu i całej procedury, charakterystycznej dla Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Oprócz powyższego celu edukacyjnego konkurs ten ma także charakter wysoce użyteczny i perspektywiczny, gdyż jako członek Unii Europejskiej Polska potrzebuje prawników znających procedurę sądową ETS.

Polska edycja *ELSA Moot Court Competition* dopuszcza do wzięcia w niej udziału trzyosobowe zespoły studentów prawa z całej Polski. Konkurs jest **dwuetapowy:**

▶ **pierwszy etap** polega na tym, że zgłoszone zespoły nadsyłają na adres organizatora rozwiązanie podanego przypadku w języku

* Absolwent WP Uniwersytetu w Białymstoku, pracownik Kancelarii Rady Prawnego RES Jerzy Bieluk w Białymstoku.

** Pracownik naukowy w Katedrze Prawa Cywilnego, Zakładzie Prawa Handlowego WP Uniwersytetu w Białymstoku; pracownik SPP w Białymstoku.

¹ Dane pochodzą ze strony internetowej Europejskiego Stowarzyszenia Studentów Prawa (ELSA): www.elsa.org.pl z 28.12.2005 r.

² Dane pochodzą ze strony internetowej Międzynarodowego Stowarzyszenia Studentów Prawa (ILSA) – www.ilsa.org/jessup z 28.12.2005 r.

³ Dane pochodzą ze strony internetowej Instytutu Międzynarodowego Prawa Handlowego – www.cisg.law.pace.edu/vis.html

⁴ Opracowano na podstawie danych zawartych na stronie internetowej ELSA – patrz przyp. 1.

angielskim, a należący do jury pracownicy naukowcy Centrum Prawa Brytyjskiego wyłaniają cztery najlepsze drużyny kwalifikujące się do drugiego etapu;

» **drugi etap** to ustny finał polegający na właściwej symulacji rozprawy, której przewodniczą sędziowie (wybitne autorytety w dziedzinie prawa europejskiego), z zachowaniem procedury przewidzianej dla postępowania przed ETS. Rozprawa i wszystkie wypowiedzi prezentowane są w języku angielskim. Strony muszą przygotować się do obrony stanowisk obydwu stron procesowych. Sędziowie oceniają **poprawność argumentacji** oraz **kwalifikacji prawnej**, a także **poprawność i styl wypowiedzi** uczestników⁵.

Drugim wspomnianym na początku konkursem typu *moot court* jest **Międzynarodowa Symulacja Rozprawy Sądowej im. Filipa C. Jessupa** (*The Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition*), organizowana przez Amerykańskie Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego (ASIL) we współpracy z Międzynarodowym Stowarzyszeniem Studentów Prawa (ILSA). Podobnie jak w przypadku europejskiego *moot court* amerykańska wersja tego międzynarodowego konkursu odbywa się raz do roku. Celem konkursu, tak jak w przypadku EMC, jest przede wszystkim umiejętne wykorzystanie teoretycznej wiedzy w praktyce i zapoznanie się z abstrakcyjnymi do tej pory przepisami prawa.

Międzynarodowa Symulacja Rozprawy Sądowej im. F.C. Jessupa to również konkurs **dwuetapowy**, składający się z części kwalifikacyjnej na poziomie narodowym oraz części międzynarodowej:

» **pierwszy etap** odbywa się w poszczególnych państwach zgłoszonych do konkursu – spośród zespołów składających się ze studentów prawa poszczególnych uniwersytetów danego państwa zostaje wyłoniona zwycięska drużyna mająca prawo reprezentowania swojego kraju w drugim etapie;

» **finałowa część** konkursu składa się z:

- międzynarodowej rundy wstępnej,
- rundy zaawansowanej oraz
- rundy mistrzowskiej im. F.C. Jessupa.

Oba etapy przewidują zarówno pisemne, jak i ustne wystąpienia obrony. W zależności od ilości zespołów zgłoszonych na etapie narodowym przewodniczący konkursu wyznacza zasady wyłonienia zwycięskiej reprezentacji, która weźmie udział w finałowej części konkursu, przy czym jeżeli do konkursu zgłoszony zostanie tylko jeden zespół danego kraju, to właśnie ten zespół będzie reprezentował swoje państwo w drugim etapie.

Do udziału w *moot court* organizowanym przez ASIL we współpracy z ILSA uprawnione są wszystkie wyższe szkoły prawa po wcześniejszym uzyskaniu zgody przewodniczącego konkursu. Szkoły te są zobligowane do wytypowania zespołu składającego się z od dwóch do pięciu studentów.

Konkurs ten ma swój własny, dość szeroko rozbudowany regulamin, co roku udoskonalany doświadczeniami zebranyymi w latach poprzednich.

Ostatnim ze wspomnianych na początku, a znanym licznemu gronu studentów prawa, konkursów *moot court* jest **Willem C. Vis International Commercial Arbitration Moot**, organizowany przez Instytut Międzynarodowego Prawa Handlowego. Jest to konkurs **stricte cywilistyczny**. Jego celem jest przede wszystkim pogłębienie i ugruntowanie wiedzy dotyczącej międzynarodowego prawa handlowego oraz wiedzy dotyczącej arbitrażu w międzynarodowych dyskusjach biznesowych, a także umiejętności stworzenia prostych pism prawa handlowego czy roz-

wiązania konkretnego problemu, z którym przychodzi klient. Służy on również przygotowaniu przyszłych liderów prawa potrafiących wykorzystać alternatywne metody rozstrzygnięcia sporów.

W konkursie mającym wyłonić najlepszych studentów, potrafiących rozwiązać zawiłe problemy prawa handlowego, ocenia się sporządzone pisemnie notatki dla powoda oraz pozwanego, a także wysłuchane mowy bazujące na wcześniej sporządzonych notatkach. Zadania konkursu dotyczą konkretnych spraw opartych na międzynarodowych aktach prawa handlowego.

» **W pierwszym etapie** biorą udział narodowe drużyny studentów prawa z całego świata, podzielone na grupy tak, że w każdej z nich znajduje się:

- po jednej stronie zespół studentów specjalizujących się w prawie cywilnym – **prawie stanowionym**,
- po drugiej zespół studentów reprezentujących kraj, w którym obowiązuje **prawo zwyczajowe**.

Ma to na celu porównanie różnych kulturowo regulacji prawnych, przy czym każdy zespół i prowadzona przez niego argumentacja oceniana jest zarówno od strony prawa stanowionego, jak i zwyczajowego.

» **W drugim etapie** spośród tak wyłonionych kilku zespołów tą samą drogą eliminacji wyłania się ścisłą czołówkę, z której wybierany jest zwycięski zespół.

Również ten konkurs o dość długiej, bo już trzynastoletniej, tradycji ma własny, obszerny regulamin ulepszany z roku na rok przy wykorzystaniu doświadczeń z poprzednich jego edycji.

Oba międzynarodowe konkursy *moot court* cieszą się coraz większą popularnością wśród studentów prawa na całym świecie, także wśród polskich studentów, podobnie jak i EMC organizowany przez ELSA w Polsce. Świadczy to przede wszystkim o wielkiej potrzebie i chęci praktycznego zastosowania umiejętności teoretycznych nabytych w trakcie studiów prawniczych oraz „przetarcia szlaków” i „oswojenia się” z przyszłą pracą w zawodzie.

Konkursy typu *moot court* są niewątpliwie doskonałą szansą na wykazanie się. W przypadku poradni prawnych działających na uczelniach mogą być dobrą formą zorganizowania się i zaprezentowania pracy danej poradni na forum nie tylko polskim, ale i międzynarodowym.

Korzyści płynące z organizacji lokalnej rozprawy sądowej

W dalszej części chcielibyśmy wskazać na możliwość i przydatność organizowania rozpraw o mniejszym zasięgu, uczelnianym, które również stanowią źródło praktyki oraz zdobywania doświadczeń, a których organizacją mogą zająć się poradnie prawne działające na poszczególnych wydziałach.

Zorganizowanie rozprawy sądowej lub administracyjnej przez studentów stanowi dla nich źródło nieocenionych doświadczeń – zarówno ze strony naukowej, praktycznej, jak i organizacyjnej – o czym poniżej.

Przed wszystkim należy podkreślić, że rozprawa sądowa jest doskonałym **źródłem zdobywania doświadczenia zawodowego**, tak niezbędnego w przyszłej pracy prawnika. Jest to przede wszystkim forma nauki, odmienna od doświadczanej dotychczas – podobnie jak przy udzielaniu porad prawnych w ramach studenckich poradni. Student, uczestnik rozprawy, ma za zadanie podejść do problemu w szerszym zakresie niż do tematu przygotowywanego na kolejne ćwiczenia lub wykład.

⁵ *Ibidem*.

Ponadto taka forma nauki, jaką jest przeprowadzenie rozprawy sądowej, stanowi źródło wiedzy na temat niuansów proceduralnych, zarówno w procedurze sądowej, jak i administracyjnej. W trakcie przygotowań uczestnicy mogą zapoznać się z czysto praktycznymi zagadnieniami procedury, nieregulowanymi przepisami, pozostawionymi właśnie praktyce, np. ze sposobem prowadzenia sporu sądowego, wyszukiwaniem rozbieżności i zależności czy nawet formami postanowień sądowych.

Trzeba podkreślić, że inscenizacje rozpraw sądowych są nauką zachowania się na sali sądowej zarówno od strony:

» **merytorycznej** (prowadzenie sporu sądowego, argumenty w sporze, doprowadzenie do rozstrzygnięcia sporu),

» **formalnej** (np. policja sądowa, zachowanie świadka),

» **jak i czysto życiowej**, czyli doświadczanie położenia osób, które znalazły się na sali sądowej jako strona: powód, pozwany lub oskarżony.

Jest to kolejna forma zdobywania doświadczenia, a także pomoc w realizacji założeń uczelnianych poradni prawnych. Należą do nich m.in. uczulanie na pozycję osoby, która zgłasza się do poradni po pomoc, uwrażliwienie przyszłego prawnika na potrzeby klienta.

Można również wskazać dodatkowe zalety organizowania rozpraw sądowych. Rozprawa może stanowić swoisty egzamin dotyczący **wystąpień publicznych**, których w zawodzie prawnika nie sposób uniknąć. Może być ona również testem dla poradni i studentów, którzy w jej ramach chcieliby wystąpić przed sądami jako pełnomocnicy zgłaszających się do nich klientów.

Dodatkowe korzyści płynące z organizacji rozprawy to przede wszystkim **wspieranie aktywności studenckiej**. Organizacja rozprawy wymaga wielu czynności, do których wykonania mogą zaangażować się chętne osoby. Będzie to miało przełożenie na działalność poradni działających najczęściej jako koła czy organizacje studenckie.

Organizowanie rozpraw sądowych może być również dobrą **formą urozmaicenia** organizowanych przez wydziały prawa i administracji **praktyk studenckich**. Przy udziale lokalnych środowisk prawniczych praktyki takie będą miały dużo ciekawszą formę dla studenta niż bardzo często spotykane obecnie przysłowiowe „przerzucanie papierów”. Co więcej, w przypadku cyklicznego organizowania rozpraw sądowych, nie zaś jako wydarzeń jednorazowych, istnieje większa szansa poznania przedstawicieli środowisk prawniczych, zarówno na etapie organizowania rozprawy, jak i później.

Podsumowując, należy przyznać, że organizacja rozpraw sądowych stanowi przede wszystkim źródło nowych wielowymiarowych doświadczeń oraz praktyki. Jest także innym, ciekawszym podejściem do studiowania prawa oraz sposobem na wykazanie się i na etapie organizacji, i wiedzy.

Jak zorganizować rozprawę sądową?

Organizowaniem rozpraw sądowych na etapie studiów zajmują się zazwyczaj opiekunowie oraz prowadzący ćwiczenia i wykłady w ramach zajęć z procedur sądowych i administracyjnych. Taka forma zajęć jest pożądana przez studentów, jest bowiem ciekawsza niż samo rozwiązywanie kasusów i testów. Trzeba jednak przyznać, że organizacja rozpraw zależna jest od osoby prowadzącego oraz możliwości czasowych i organizacyjnych. Nie zawsze uda się przygotować takie przedsięwzięcie, zwłaszcza w przypadku opóźnień w programie.

Dość często rozprawy są urządzane przez ogólnopolskie organizacje studenckie, stowarzyszenia i fundacje oraz praktyków

opiekunów merytorycznych współpracujących z wydziałami administracyjnoprawnymi. Z doświadczenia wiadomo jednak, że są to przedsięwzięcia większe, zrzeszające studentów całego kraju, zakładające wystąpienia przed trybunałami oraz komisjami, o czym była mowa powyżej.

Stąd pomysł, aby organizacją rozpraw sądowych o zasięgu mniejszym zajęły się poradnie uczelniane. Będzie to dobry początek do występowania przed sądem, a także możliwość wykorzystania wiedzy zdobytej w pracy poradni.

Rozprawę sądową można zorganizować na **dwa sposoby**:

» w formie przygotowanej **inscenizacji rozprawy**, w czasie której studenci występują w przydzielonych im rolach. Przed datą inscenizacji odbywają się próby rozprawy, ustalane są pytania i odpowiedzi, kolejność wystąpień. Forma taka jest korzystniejsza od strony przygotowania formalnego. Próby można przeprowadzać pod okiem opiekuna naukowego lub praktyka, który pomoże wskazać, w jakiej chwili co należy powiedzieć i jak się zachować. Efekt końcowy oceniany jest przez praktyków;

» w formie **konkursowej** – wtedy studenci otrzymują przygotowane materiały, nie spotykają się wcześniej, a konfrontacja stron i sądu następuje na sali sądowej. Forma taka wymaga więcej pracy, każdy z uczestników bowiem musi zaznajomić się z procedurą sądową, a rezultat pracy jest oceniany na bieżąco. Rozprawy takie mogą przybrać nieoczekiwany, aczkolwiek ciekawy przebieg ze względu na to, że poszczególni jej uczestnicy nie znają swoich ról i przypisanych im informacji.

Aby zorganizować rozprawę sądową, należy przede wszystkim przygotować **stan faktyczny**, na którego podstawie będzie się ona toczyła. Może to być sytuacja fikcyjna bądź taka, która zdarzyła się w rzeczywistości, ale jest oparta na anonimowych danych.

» **Sytuacja fikcyjna** jest korzystniejsza w przypadku rozpraw sądowych przygotowywanych na zasadzie **konkursu**. Można pozostawić swobodę stronom, jeśli chodzi o kolejne fakty i dowody. Sprawa taka będzie wymagała więcej pracy zarówno dla organizatorów, jak i uczestników, którzy sami będą musieli urozmaicać przygotowane wystąpienia faktami i dowodami. Może to doprowadzać do rozbieżności czy też zaskakujących sytuacji. Trzeba jednak przyznać, że takie sytuacje częściej zdarzają się na prawdziwych salach sądowych, dzięki czemu będzie to miało przełożenie na zdobywanie doświadczeń przez studentów.

» Stan faktyczny **oparty na rzeczywistym wydarzeniu** jest lepszy do wykorzystania w **inscenizacji rozprawy sądowej** oraz ze względów poznawczych. Studenci mają do czynienia z oryginalnymi aktami, np. wyrokami sądowymi, opiniami biegłych – jeśli oczywiście takowe są dostępne. Uczestnicy rozprawy znają pozycje innych stron procesowych, mają wskazane wszelkie potrzebne fakty i dowody. Należy jednak podkreślić, że stan faktyczny powinien być przygotowany bez rozstrzygnięcia ostatecznego, które ma zapaść właśnie w czasie inscenizacji rozprawy. Również wskazane byłoby pozostawienie mów pełnomocników stron do ostatecznego przygotowania przez studentów. Zawsze wskazana i pożądana jest improwizacja odnośnie zadawanych pytań i odpowiedzi.

O przygotowanie stanu faktycznego dobrze jest poprosić opiekuna naukowego – najlepiej praktyka.

Kolejnym etapem jest **podział ról** pomiędzy uczestników rozprawy oraz **wyznaczenie terminu rozprawy**, aby móc przeprowadzić wszelkie czynności przygotowujące.

W przypadku organizowania inscenizacji rozprawy następnym etapem jest **przeprowadzenie prób** rozprawy pod okiem opiekuna merytorycznego. Ma to na celu „dogranie” procesu, wskazanie kolejności wystąpień, zaznajomienie się z niewskazanymi w przepisach prawa ciekawostkami proceduralnymi.

Dalszym etapem organizacji rozprawy jest przygotowanie miejsca, wyposażenia i strojów oraz zaproszenie gości. Na zorganizowanie rozprawy można przeznaczyć salę na uczelni lub, jeżeli chcielibyśmy zachować większy profesjonalizm, salę sądową w miejscowym sądzie.

Należy pamiętać, że organizowanie rozprawy na sali sądowej w sądzie podlegać będzie ograniczeniu co do terminu rozprawy. O udostępnienie sali należy zwrócić się do prezesa sądu. Dotyczy to także strojów potrzebnych na rozprawie, tj. tóg sądowych. O togi prokuratorskie można zwrócić się do prokuratury, a o togi adwokackie lub radcowskie do rady adwokackiej i odpowiednio izby radcowskiej.

Ostatnim etapem jest przeprowadzenie rozprawy sądowej w ustalonym miejscu i czasie.

Rozprawa sądowa w Studenckiej Poradni Prawnej Uniwersytetu w Białymstoku

Z pierwszej formy organizowanej rozprawy skorzystała Studencka Poradnia Prawna działająca na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. 9.12.2005 r. o godz. 16. odbyła się przygotowywana przez członków sekcji karnej Studenckiej Poradni Prawnej oraz opiekuna sekcji karnej dr. *Andrzeja Sakowicza* inscenizacja sądowej rozprawy karnej.

Rozprawa odbyła się w przygotowanej na Wydziale Prawa UwB sali sądowej.

Na rozprawę stawili się zaproszeni przez SPP goście, przedstawiciele sądów oraz prokuratur, w tym przewodniczący wydziału karnego Sądu Okręgowego w Białymstoku, sędziowie wydziału karnego sądu rejonowego, prokuratorzy prokuratury apelacyjnej, okręgowej oraz trzech prokuratur rejonowych działających w Białymstoku. Na rozprawie był również obecny prof. *Emil Pływaczewski*, reprezentujący dziekana Wydziału Prawa UwB. Rozprawa była połączona z przygotowanym przez SPP spotkaniem opłatkowym, na które przybyli wszyscy zaproszeni goście. W rozprawie uczestniczyli również członkowie oraz sympatycy Studenckiej Poradni Prawnej. Ze względu na rozmiary sali i ilość przybyłych osób nie wszyscy mieli miejsca siedzące.

Studenci uczestniczący w rozprawie to:

przewodniczący składu sędziowskiego – *Karol Skrodzki*,
 ławnicy – *Marta Kukło*, *Urszula Kalata-Gryko*,
 oskarżona – *Agata Osińska*,
 obrońca – *Lukasz Budźko*,
 prokurator – *Jolanta Korzun*,
 pokrzywdzona – *Monika Maksimczuk*,
 świadkowie – *Paweł Mąka*, *Lukasz Samojo*, *Tomasz Królik*,
Dorota Szalpak,
 protokolantka – *Aneta Średnicka*.

Sprawa dotyczyła oskarżenia za czyn określony w art. 177 § 1 i § 2 Kodeksu karnego. Przesłuchano w tym artykule to nieumyślne spowodowanie – poprzez naruszenie, chociażby nieumyślnie, zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym – wypadku, w którym inna osoba odniosła obrażenia ciała. Paragraf 2 określa

formę kwalifikowaną opisanego przestępstwa, tzn. spowodowania śmierci innej osoby lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

W przygotowanej przez SPP sprawie **sytuacja faktyczna przedstawiała się następująco:**

Na ruchliwej drodze krajowej zdarzył się wypadek samochodowy. Oskarżona w sprawie wraz z mężem wracała do domu, na posesję, która znajdowała się przy wspomnianej drodze. Jako mało doświadczony kierowca prowadziła samochód wolno. Zgodnie z zeznaniami świadków cały czas jechała blisko środka jezdni. Gdy dojeżdżała do posesji, zjechała do środka drogi, po czym wykonała manewr skrętu w lewo. W momencie wjeżdżania na posesję w tył busa uderzył motocykl, którym jechały dwie osoby. W wyniku uderzenia została ciężko pokrzywdzona kierująca motocyklem. Doznała ona złamań nóg oraz ręki. Uderzenie spowodowało także liczne obrażenia wewnętrzne. Lekkich obrażeń doznał również pasażer motocykla. Zgodnie z zeznaniami pokrzywdzonej, pasażera motocykla oraz innych świadków oskarżona nie zasygnalizowała kierunkowskazem zamiaru skrętu w lewo. Pokrzywdzeni, chcąc wyminać wolno jadący bus, rozpoczęli manewr wyprzedzania, w wyniku którego uderzyli w skręcający samochód.

Oskarżona odpowiadała za spowodowanie wypadku poprzez naruszenie zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym.

Rozprawa trwała około 2 godzin, przesłuchano wszystkich świadków, wysłuchano mów prokuratorskiej i obrończej. Sąd wydał wyrok, zgodnie z którym oskarżona została skazana na 1 rok pozbawienia wolności z zawieszeniem na 3 lata, zakaz prowadzenia pojazdów na okres 2 lat oraz grzywnę.

Po skończonej rozprawie goście zostali poproszeni o komentarz do tego, co przygotowali studenci.

Przed wszystkim pogratulowano opiekunom i studentom pomysłu organizacji rozprawy. Praktycy przyznali, że takie inicjatywy ze strony studentów są dość innowatorskim zjawiskiem, jednakże bardzo cieszącym, chociażby z uwagi na to, że studenci podejmują własne inicjatywy praktyki sądowej. Przyznano, że organizacja takiej rozprawy jeszcze kilka lat temu była nie do pomyślenia.

Prokuratorzy i sędziowie wyrazili uznanie dla dobrego przygotowania merytorycznego oraz poddali studentów konstruktywnej krytyce. Wskazano m.in. na braki dowodowe w sprawie, np. brak opinii biegłego sądowego, ale jednocześnie wyrażono uznanie co do silnej pozycji przewodniczącego składu sędziowskiego, mów końcowych pani prokurator i obrońcy oskarżonej. Trzeba podkreślić, że wydany wyrok w sprawie zaskoczył przedstawicieli prokuratur, którzy spodziewali się uniewinnienia oskarżonej. Po rozmowie wywiązała się krótka dyskusja na temat wydanego wyroku, surowości orzekania, a także pracy organów ścigania.

Po rozmowie wszystkie osoby życzyły studentom spotkania na aplikacjach i w salach sądowych. Po skończonej rozprawie wszyscy goście i uczestnicy rozprawy udali się na spotkanie opłatkowe, na którym po raz kolejny studenci usłyszeli pozytywne komentarze na temat podjętej przez SPP inicjatywy. W najbliższej przyszłości SPP w Białymstoku chce zorganizować kolejną rozprawę, tym razem w sprawie cywilnej, a później także rozprawę przed sądem administracyjnym.

Podsumowanie

Opisane powyżej inicjatywy, tj. konkursy *moot courts* oraz rozprawy sądowe, mają przede wszystkim służyć studentom jako forma praktyki i innego, być może ciekawszego sposobu zdobywania wiedzy. Zainteresowanie takimi przedsięwzięciami jest ogromne, warto zatem zastanowić się nad uczestnictwem poradni uczelnianych w powyższych przedsięwzięciach. Na podstawie doświadczeń poradni białostockiej gorąco zachęcamy do organizacji własnej, lokalnej rozprawy. ■

Pełnienie przez studentów klinik funkcji kuratorów jako istotny element kształcenia klinicznego

Olga Gardulska*

Dla wielu klinik w Polsce nowatorską formą kształcenia studentów w zakresie ich przyszłej praktyki zawodowej jest program pełnienia przez nich funkcji kuratorów dla osób nieobecnych i nieznanych z miejsca pobytu. Budzi on duże zainteresowanie ze względu na to, że umożliwia studentom klinik występowanie bezpośrednio przez sądami i organami. Do tej pory taka możliwość istniała jedynie w sekcjach praw człowieka, gdzie w postępowaniu administracyjnym studenci często zastępują swoich klientów uchodźców. Budzi ona również wiele kontrowersji i pytań, jako że uniemożliwia pełną kontrolę nad pracą studentów i przenosi na nich ciężar odpowiedzialności za sprawę, w której występują osobiście, a nie jako przedstawiciele poradni. W ramach niniejszego opracowania będę starała się przybliżyć instytucję kurateli, oczywiście w zakresie wyłącznie związanym z programem klinicznym, tak by stała się jasna dla samych studentów. Opiszę również sposób zorganizowania programu w klinice na przykładzie doświadczeń Uniwersyteckiej Poradni Prawnej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w celu przybliżenia samego programu organizatorom innych klinik w Polsce.

Kurator – zdefiniowanie i umiejscowienie w systemie prawa

Ze względu na to, że pojęcie kuratora pojawia się wielokrotnie w polskim systemie prawa, bardzo trudno jest je usystematyzować i uogólnić. Z pewnością kurator jest przedstawicielem, którego obowiązkiem jest objęcie ochroną podmiotu, dla którego został wyznaczony. Obowiązek ten może dotyczyć zarówno stałej pieczy i kontroli nad zachowaniem bądź wychowaniem kuranta (kurator sądowy i społeczny, wyznaczani m.in. do kontroli osób wymagających resocjalizacji, kontroli nad małoletnimi w rodzinach patologicznych¹), jak również pieczy nad majątkiem (kurator spadku², kurator dla osoby prawnej nieposiadającej organu prowadzącego jej sprawy³). Kurator jest instytucją wykorzystywaną zarówno przez prawo materialne (jak kurator dla osoby ułomnej⁴), jak i w przepisach procesowych (np. kurator dla osoby nieznannej z miejsca pobytu).

Kurator procesowy, inaczej zwany – nie w pełni słusznie⁵ – kuratorem do doręczeń (art. 143 KPC), wyznaczany jest dla osoby, której miejsce pobytu nie jest znane. W związku z tym nie ma z nią żadnego kontaktu, aby poinformować ją o trwającym postępowaniu dotyczącym jej interesu prawnego. Wyznaczenie kuratora w postępowaniu realizuje zasadę równości stron postępowania, zasady jawności oraz prawa do sądu, które byłoby znacznie ograniczone, gdyby przeciwko osobie nieznannej z miejsca pobytu nie można było wszczynać postępowania w celu realizacji swoich roszczeń. Kurator taki może występować zarówno w postępowaniu procesowym (art. 143 KPC), nieprocesowym (art. 143 w zw. z art. 13 § 2 KPC), jak i egzekucyjnym (art. 802 KPC).

Kurator osoby nieobecnej to natomiast instytucja prawa rodzinnego (art. 184 KRO). Usytuowanie jej w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym jest uważane w literaturze za kontrowersyjne, wykorzystuje się ją bowiem do czynności prawnych często zupełnie niezwiązanych ze sprawami rodzinnymi⁶. Wydaje

się, że usytuowanie to ma swoje uzasadnienie w pewnych podobieństwach do instytucji opieki oraz ze względu na swój ochronny charakter wobec osoby niemogącej prowadzić swych spraw.

Kurator dla osoby nieobecnej może być wyznaczony dla osoby zarówno nieznannej z miejsca pobytu, jak i znanej, lecz ze względu na odległość, jaka dzieli ją od miejsca toczącej się sprawy, niemogącej skutecznie chronić swoich praw. Kurator taki może być wyznaczany nie tylko do postępowania sądowego, ale również do zastępowania strony w postępowaniu administracyjnym i przy innych czynnościach prawnych.

Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych⁷ w § 137 stanowi, że kuratorem w miarę możliwości powinna być ustanowiona osoba bliska dla strony albo obeznana ze stanem jej sprawy. W razie jednak braku możliwości spełnienia tej przesłanki (często osoby bliskie odmawiają przyjęcia na siebie tej funkcji) o wskazanie kandydata na kuratora można zwrócić się do odpowiednich organów. W praktyce często wyznacza się kuratorów spośród pracowników sądu, jak również spośród studentów klinik.

* Autorka jest opiekunem sekcji Prawa Pracy UPP przy Uniwersytecie Jagiellońskim, doktorantem w Instytucie Prawa Własności Intelektualnej UJ oraz aplikantem adwokackim w ORA w Krakowie.

¹ Ustawa z 27.7.2001 r. o kuratorach sądowych, Dz.U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.

² Art. 666 KPC.

³ Art. 42 KC.

⁴ Art. 183 KRO.

⁵ Jego rola nie ogranicza się bowiem do przyjmowania korespondencji. Tak również K. Kołakowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I., pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 1996, s. 496.

⁶ T. Smyczyński [w:] System Prawa Prywatnego, Prawo rodzinne i opiekuńcze. T. 12, pod red. T. Smyczyńskiego, Warszawa 2003, s. 823.

⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 19.11.1987 r., Dz.U. Nr 38, poz. 218 ze zm.

Studenci poradni reprezentują osoby nieznanne z miejsca pobytu w postępowaniach cywilnych, zwłaszcza w sprawach rodzinnych o ograniczenie (tu m.in. w sprawach z urzędu o wydanie zarządzeń na podstawie art. 109 KRO) bądź pozbawienie władzy rodzicielskiej, o alimenty oraz w sprawach o zapłatę, o zniesienie współwłasności, o zasiedzenie. W sprawach administracyjnych studenci działają jako kuratorzy osób nieobecnych, głównie w sprawach o ich wymeldowanie na podstawie przepisów ustawy z 10.4.1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych⁸.

Procedura wyznaczania studentów na kuratorów

Na początku każdego roku akademickiego poradnia przedkłada sądom wykaz studentów proponowanych do pełnienia funkcji kuratorów. Dzieje się to bądź poprzez przesłanie listu do prezesa sądu informującego o kandydatach, bądź poprzez odpowiedź na pismo przewodniczącego składu sędziowskiego z prośbą o przedstawienie osoby, która podejmie się funkcji kuratora w konkretnej sprawie.

Kuratorów dla osób nieznananych z miejsca pobytu sąd wyznacza postanowieniem na rozprawie na podstawie przepisów art. 143 KPC i art. 144 KPC. Również poza rozprawą przewodniczący może wydać zarządzenie w tym zakresie. Dotyczy to już konkretnego studenta. Zarządzenie zostaje ogłoszone w budynku sądu i lokalu właściwego organu gminy, a w sprawach większej wagi przewodniczący dokonuje ogłoszenia również w prasie.

Kuratorów dla osób nieobecnych na podstawie art. 184 KRO w zw. z art. 601 KPC ustanawia postanowieniem sąd opiekuńczy (rodzinny i dla nieletnich) ostatniego miejsca zamieszkania bądź pobytu osoby nieobecnej po przeprowadzeniu posiedzenia, na które wzywa studenta. Po uprawomocnieniu się postanowienia kurator może wykonywać swoje funkcje bądź to w postępowaniu administracyjnym (np. uczestnicząc w rozprawie administracyjnej dotyczącej wymeldowania), bądź to przy innych czynnościach, do których został wyznaczony.

Rola studenta-kuratora w postępowaniu

Kurator jest wyznaczony do **obrony praw** osoby nieobecnej lub nieznannej z miejsca pobytu. Powinien więc działać w jej najlepszym interesie, zmierzając do najkorzystniejszego dla niej rozstrzygnięcia sprawy. Zgodnie z art. 184 § 2 KRO kurator powinien przede wszystkim postarać się **ustalić miejsce pobytu** osoby nieobecnej i **zawiadomić ją o stanie jej spraw**. Ten obowiązek jest również podyktowany przeświadczeniem ustawodawcy, że interes osoby jest chroniony najlepiej przez nią samą, a więc najlepszym sposobem zadbania o jej interes jest doprowadzenie do jej osobistego występowania w sprawie.

Tak też na każdym studencie wyznaczonym na kuratora ciąży w pierwszej kolejności obowiązek poszukiwania osoby reprezentowanej. Poszukiwania należy rozpocząć od szczegółowego zapoznania się z aktami sprawy. Zarówno w postępowaniu z art. 144 KPC, jak i z art. 601 KPC przed wyznaczeniem przez sąd bądź przewodniczącego kuratora dokonuje się czynności zmierzających do odszukania osoby nieobecnej bądź nieznannej z miejsca pobytu. Jeżeli wyznaczenie kuratora odbywa się na zasadzie art. 184 KRO w zw. z art. 601 KPC, podmiot wnioskujący o wyznaczenie kuratora musi wykazać, że osoba, dla której domaga się kuratora, nie może prowadzić swoich spraw ze względu na swą nieobecność⁹. Sąd bądź przewodniczący, wyznaczając kuratora na podstawie art. 144 KPC, może również przeprowadzić dochodzenie w celu ustalenia miejsca zamieszkania lub pobytu strony.

W praktyce dochodzenie będzie polegało na uzyskaniu informacji z Centralnego Biura Adresowego w Warszawie¹⁰ bądź z Urzędu Gminy, Centralnego Zarządu Służby Więziennej¹¹, z wizji lokalnej policji, informacji od pracodawców, członków rodziny, organu rentowego.

Po zapoznaniu się z treścią akt student musi podjąć decyzję, czy uważa wykonane dochodzenie za dostateczne. Z pewnością wskazane jest, by student wysłał list za zwrotnym potwierdzeniem odbioru na dotychczasowy adres zamieszkania bądź pobytu osoby reprezentowanej, informując ją o wyznaczeniu kuratora, o stanie toczącej się sprawy i o konieczności zgłoszenia się do sprawy w celu prawidłowego reprezentowania swoich interesów. W praktyce zdarza się, że osoby bliskie informują, gdzie taka osoba przebywa, kontaktują ją ze studentem, umożliwiając ustanie kurateli. Studenci poszukują również telefonicznie osoby przez nich reprezentowanej. Dyskusyjne jest natomiast, czy studenci powinni osobiście wybierać się do dotychczasowego miejsca zamieszkania osoby nieobecnej. Może to stanowić zagrożenie przy założeniu, że większość spraw, w których wyznacza się kuratorów, to sprawy osób z otoczenia patologicznego, ukrywających się przed wymiarem sprawiedliwości i obowiązkami wynikającymi z rodzicielstwa. Słuszne jest jednak, by studenci w razie podejrzenia, że osoba nieznaną przebywa w miejscu zamieszkania, wnosili o dokonanie wizji lokalnej przez policję. Mogą również domagać się, by sąd zażądał informacji od organu rentowego co do ewentualnego pobierania przez osobę nieznaną z miejsca pobytu renty bądź emerytury.

Istotne jest, by student wykazał się dużą dokładnością w badaniu akt. Zdarzają się bowiem przypadki, że kurator wyznaczony jest dla osoby nieżyjącej, a wynika to z okoliczności sprawy (wymienionej w treści akt daty urodzenia). Oczywiście dla osoby takiej kurator również może być wyznaczony w razie braku spadkobierców. Nie będzie to jednak kurator osoby nieobecnej bądź nieznannej z miejsca pobytu, lecz kurator spadku, a ze względu na odmienną instytucję i długotrwałość postępowań, w których uczestniczy kurator spadku¹², studenci nie przyjmują na siebie tych obowiązków.

Jak już wspomniano wcześniej, kurator w trakcie postępowania – czy to sądowego, czy administracyjnego – w pierwszej kolejności ma dbać o interesy osoby, którą reprezentuje. Oznacza to, że musi **aktywnie** uczestniczyć w każdym etapie postępowania, ustosunkowywać się do twierdzeń przeciwników procesowych w sposób krytyczny, zmierzać do jak najmniejszego obciążenia majątkowego osoby reprezentowanej. Rola kuratora z pewnością nie może ograniczać się do biernego pozostawiania rozstrzygnięcia sprawy do uznania sądu¹³.

Ze względu na to, że kurator, w przeciwieństwie do pełnomocnika procesowego, z reguły nie ma kontaktu z osobą przez niego reprezentowaną, jego zadanie jest w dużym stopniu utrudnione. Nie zna bowiem woli osoby reprezentowanej,

⁸ T. jedn.: Dz.U. z 2001 r. Nr 87, poz. 960 ze zm.

⁹ T. Żyznowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. II, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 1997, s. 370.

¹⁰ Wszelkie informacje na temat uzyskania danych z Centralnego Biura Adresowego znajdują się na stronie internetowej: www.bip.ms.gov.pl w dziale „Rejestry, ewidencje, archiwa”, ewidencja PESEL.

¹¹ Wszelkie informacje na temat uzyskania danych z Biura Informacji i Statystyki Centralnego Zarządu Służby Więziennej znajdują się na stronie internetowej: www.sw.gov.pl

¹² S. Kalus [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem, pod. red. K. Piaseckiego, Warszawa 2000, s. 881.

¹³ K. Kotakowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I, pod. red. K. Piaseckiego, Warszawa 1996, s. 496.

a jego wiedza co do stanu faktycznego jest znacznie ograniczona, szczególnie jeżeli jest oparta jedynie na aktach sprawy. Stąd też student tym dokładniej powinien badać akta sprawy, doszukując się informacji istotnych z jego punktu widzenia, w szczególności starać się wynaleźć sprzeczności w twierdzeniach strony przeciwnej, niezgodności wynikające z zasad doświadczenia życiowego (np. wysokość kosztów utrzymania dziecka w sprawach o alimenty z łatwością można opierać na własnej wiedzy co do cen i potrzeb małoletnich w konkretnym wieku). Student może również czerpać wiedzę o okolicznościach sprawy od rodziny i osób bliskich osobie przez siebie reprezentowanej. Kontakt z nimi przed rozpoczęciem sprawy stanowi istotny element w przygotowaniu się do efektywnego działania.

Zdobytą wiedzę o sprawie student powinien wykorzystać w czasie postępowania zarówno poprzez sporządzanie pism w sprawie, jak i poprzez uczestniczenie w posiedzeniach sądu.

Następnie na etapie postępowania odwoławczego, w razie wyroku niekorzystnego dla osoby nieobecnej, student powinien w razie braku możliwości podniesienia zarzutu błędnych ustaleń faktycznych **dokładnie badać orzeczenie** i jego **uzasadnienie pod względem formalnym**, doszukując się ewentualnego naruszenia przez sąd I instancji przepisów prawa materialnego bądź postępowania. Z pewnością zawsze powinien wnieść o doręczenie mu orzeczenia wraz z uzasadnieniem, by upewnić się, że nie ma konieczności jego zaskarżenia, oraz by dokonać dokładnego sprawozdania z prowadzonej sprawy.

Student nie powinien również zapominać, jeżeli zmierza do pełnej ochrony praw osoby przez niego reprezentowanej, o możliwości wnioskowania o wydanie kserokopii protokołów z posiedzeń, szczególnie gdy nie ma dużego doświadczenia na sali rozpraw bądź nie dosłyszał wszystkich postanowień i zarządzeń, które mogłyby mieć znaczenie dla sprawy. Na podstawie art. 111 § 1 pkt 5 KPC kurator nie ma obowiązku uiszczania kosztów sądowych, w tym opłat kancelaryjnych za kserokopie protokołów bądź odpisy orzeczeń.

Te same czynności powinny być realizowane przez kuratora w innych sprawach pozasądowych. Szczególnie w sprawach administracyjnych student na wstępnym etapie powinien zapoznać się z aktami sprawy.

Ze względu na mniejszą znajomość postępowania administracyjnego przez studentów i mniejsze ich doświadczenie w zakresie rozprawy administracyjnej należy ich szczególnie uczulić na treść przepisów postępowania administracyjnego w tym zakresie.

Rola kliniki prawa

Przede wszystkim konieczne jest zawarcie przez koordynatorów kliniki porozumienia z prezesami sądów co do pełnienia funkcji kuratorów przez studentów poradni, uwzględniające warunki obydwu stron. Prezes sądu wymaga, by studenci proponowani przez klinikę spełniali warunki osobiste, by prawidłowo pełnić swą funkcję. Klinika zaś wymaga, by sprawy dotyczące kuratel miały walor edukacyjny. Pozostałe warunki określają dowolnie koordynatorzy z prezesem sądu, uwzględniając specyfikę i potrzeby konkretnego sądu i konkretnej kliniki.

Jak już wspomniano, klinika ma za zadanie wskazać kandydatów na kuratorów. Na tym etapie istotne jest, aby studenci byli wyznaczeni **jedynie** jako kuratorzy **dla osób nieznanymi z miejsca pobytu bądź nieobecnymi**. Wyznaczanie studentów na kuratorów w innych sprawach stanowi ryzyko, że ich funkcja będzie zbyt długotrwała (znacznie przekroczy okres roku akademickiego)

lub będzie wymagać dużej odpowiedzialności (kurator osoby ułomnej do prowadzenia wszelkich jej spraw). Należy również zwracać uwagę na aspekt edukacyjny kurateli, zmierzając do nieprzeciążania studentów sprawami podobnymi, w których walor edukacyjny będzie znikomy.

Przykładowo: sprawy o wymeldowanie z pewnością mogą być pouczające ze względu na styczność z postępowaniem administracyjnym, lecz są na tyle jednorodne, że wyznaczenie studenta do więcej niż dwóch spraw tego typu mija się z celem.

Klinika powinna również pośredniczyć w przekazywaniu korespondencji pomiędzy sądem a studentem-kuratorem. W ten sposób nauczyciele kliniczni i asystenci sekcji mogą kontrolować przebieg sprawy, a studenci utrzymują swoje dane adresowe w tajemnicy. Nie zmienia to jednak faktu, że klinika nie jest stroną w postępowaniu, a student-kurator osobiście odpowiada za prowadzenie sprawy czy za konsekwencje swojego niestawiennictwa na posiedzeniach.

Istotną rolę odgrywają **nauczyciele kliniczni i asystenci** sekcji zajmujących się kuratelami (w UPP Uniwersytetu Jagiellońskiego jest to sekcja prawa cywilnego i sekcja prawa pracy, w takim samym zakresie przedmiotowym). Nauczyciele kliniczni muszą bowiem przygotować studentów do prowadzenia sprawy na każdym jej etapie, dać niezbędne wskazówki do prawidłowego zachowania się na sali rozpraw (z pewnością najskuteczniejsze staje się uczestniczenie studentów w symulacjach rozpraw) oraz uświadomić studentów, że **odpowiedzialność**, jaka na nich ciąży przy prowadzeniu kuratel, jest znacznie większa, ponieważ **osobista**. Bezwzględnie omawiają ze studentami każdą kuratelę oraz dokonują korekty pism procesowych w sprawie. Powinni namawiać studentów do uczestniczenia w roli publiczności w posiedzeniach sądu, by przygotować się do roli kuratora i obyć się z salą rozpraw.

Asystenci natomiast powinni rozdzielać kuratele między studentów sekcji oraz towarzyszyć im na posiedzeniach sądu, służąc pomocą w prawidłowym zachowaniu się na sali oraz ewentualnie w podejmowaniu kroków w procesie (może to stanowić problem w sprawach rodzinnych odbywających się przy drzwiach zamkniętych, kurator może jednak zażądać publicznego rozpoznania zgodnie z przepisem art. 427 KPC). Pomaga to również późniejszemu omawianiu posiedzenia krok po kroku na seminarium kliniki.

Niezależnie od zarządzeń przewodniczącego składu sędziowskiego, który może zażądać od kuratora sporządzenia sprawozdania z prowadzonej przez niego sprawy, nauczyciel kliniczny może wymagać od studentów dokonania **sprawozdania na potrzeby kliniki**. Usystematyzuje w ten sposób pracę studentów, którzy będą zmierzać do działania zgodnie z określonym z góry planem, wymoże również konieczność dokonywania notatek zarówno z badania akt, jak i z posiedzenia sądowego. Jest to także istotne w razie potrzeby dokonania zmiany studenta pełniącego funkcję kuratora (po upływie roku sprawa często jeszcze nie jest zakończona, a student nie zawsze pozostaje na terenie miasta, w którym studiował) i szybkiego wdrożenia nowego studenta-kuratora w konkretną sprawę.

Należy ponownie podkreślić, że wyznaczenie studenta na kuratora nakłada na niego wszelkie obowiązki z tym związane, a co za tym idzie, sąd nie jest zmuszony brać pod uwagę, że w okresie letnim student nie pracuje w poradni bądź w nowym roku akademickim nie przebywa na obszarze jego właściwości. Stąd też konieczne jest szczególne uczulenie studentów na fakt ich

odpowiedzialności, konieczności informowania sądu o okresach nieobecności w celu niewyznaczenia w tym czasie posiedzeń, konieczności ewentualnego usprawiedliwienia swojej nieobecności lub też zgłaszania zmiany swego miejsca zamieszkania w celu zwolnienia z obowiązku pełnienia funkcji kuratora. Rolą kliniki jest wyznaczenie w to miejsce nowego studenta oraz skontaktowanie studentów ze sobą w celu przekazania wszelkich koniecznych informacji o toczącej się sprawie.

Z pewnością nierozstrzygnięta pozostaje kwestia zasądzonych kosztów na rzecz studentów-kuratorów, szczególnie wynagrodzenia na ich rzecz. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 28.8.1982 r. w sprawie stawek, warunków przyznawania i wypłaty ryczałtu przysługującego sędziom i pracownikom sądowym za dokonanie oględzin oraz stawek należności kuratorów¹⁴ wynagrodzenie takie należy się kuratorom w zależności od rodzaju sprawy, stopnia jej zawiłości i nakładu pracy. Na podstawie listy wydatków (np. kosztów korespondencji z rodziną kuranta, sądem, organami ewidencji, policją) sąd postanowieniem określi zwrot tych wydatków. Dodatkowo może określić wynagrodzenie, które pokryje z funduszy Skarbu Państwa bądź z zaliczki złożonej na ich pokrycie przez stronę, na której wniosek ustanowiono kuratora. Mimo że studenci pouczani są, aby nie żądać wynagrodzenia z uwagi na zasady działania kliniki, wypowiedzenie się w zakresie wynagrodzenia staje się czasem niemożliwe ze względów proceduralnych (gdy sąd przed wyznaczeniem kuratora pobrał od drugiej strony zaliczkę na jego pokrycie). Bardzo wiele zależy od przewodniczącego składu sędziowskiego i jego wiedzy na temat roli kuratorów-studentów. W przypadkach, gdy sąd zasądzi dla kuratora-studenta wynagrodzenie, należy się ono studentowi.

Cele i efekty programu w klinikach prawa

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na aspekty praktyczne wdrożenia do programu klinicznego kuratel. Studenci mają tu niepowtarzalną okazję **osobistego uczestnictwa w postępowaniu sądowym**, a co za tym idzie, zapoznania się z budynkiem sądu, zdobycia umiejętności czytania akt sądowych i akt w sprawach administracyjnych, stykają się po raz pierwszy z prawdziwą salą sądową, gdzie muszą samodzielnie stawić czoła sprawie poprzez odnoszenie się do sądu, stron, dokonywanie niezbędnych notatek, podejmowanie decyzji.

Pełnienie funkcji kuratora stanowi znaczącą rolę w **poznawaniu przepisów postępowania cywilnego oraz administracyjnego**. Wymaga to bowiem od studentów poświęcenia szczególnej uwagi przepisom dotyczącym roli stron w posiedzeniach, terminów i kosztów w postępowaniu oraz postępowania dowodowego. Rozwija w znacznym stopniu praktyczną wiedzę o przepisach prawa materialnego. Stanowi jedyną na studiach okazję do zetknięcia się z nim w praktyce. Z pewnością rozwija również **zdolności redagowania pism procesowych**, szczególnie przygotowawczych oraz środków zaskarżenia.

Program ten rozwija także umiejętności studentów w **rozwiązywaniu problemów natury moralnej czy etycznej**. Studenci mają bowiem obowiązek działać w celu ochrony interesów

kuranta. Brak kontaktu z osobą reprezentowaną uniemożliwia często określenie tego interesu. Działanie sformalizowane, oderwane od okoliczności faktycznych sprawy może niejednokrotnie doprowadzić do znacznych szkód dla dobra ogólnego. Często studenci będą musieli dokonywać wyboru pomiędzy tym, co wydaje się słuszne w interesie ogólnym i nie szkodzi osobie przez nich reprezentowanej, a obowiązkiem działania w jej obronie.

Z takimi przypadkami spotykamy się m.in. w sprawach rodzinnych, szczególnie przy ograniczaniu bądź pozbawianiu kuranta władzy rodzicielskiej. Po zbadaniu sprawy student może dojść do wniosku, że reprezentowana przez niego osoba nie wykazuje zainteresowania realizacją swoich obowiązków rodzicielskich albo wręcz uchyla się przed ich wykonywaniem. W takiej sytuacji działanie formalistyczne w postaci wnoszenia środka zaskarżenia od orzeczenia pozbawiającego władzy rodzicielskiej kuranta, mimo braku realnych podstaw do tego, mogłoby doprowadzić do przeciągania sprawy. Takie działanie może ograniczyć możliwość adoptowania dziecka bądź innego działania zmierzającego do jak najszybszego umożliwienia dziecku funkcjonowania w rodzinie.

Za i przeciw

Pełnienie przez studentów klinik funkcji kuratorów osób nieznanymi z miejsca pobytu stanowi bardzo istotny element w ich edukacji prawniczej. Jest bowiem związane z nauką praktyki zawodowej, wręcz z próbą wykonywania zawodu prawnika praktyka, pasuje do programu klinicznego i wypełnia lukę – w stosunku do programów klinicznych Stanów Zjednoczonych – jaką jest zastępowanie stron w postępowaniu przed sądem.

Rozwija również znajomość przepisów postępowania, **zdolność rozumienia tekstów prawniczych** oraz **argumentowania**. Wykonywanie funkcji kuratora wymaga rozwiązywania problemów natury etycznej i moralnej, a co za tym idzie, kształtuje system wartości młodych prawników w wykonywaniu zawodu. Z pewnością program ten wymaga dodatkowego zaangażowania nauczycieli klinicznych, asystentów i sekretariatu klinik, jednak przynosi efekty, których w podstawowej pracy klinik osiągnąć się nie da.

Jest wiele problemów organizacyjnych związanych z realizacją programu, w tym problem uczestnictwa asystentów w posiedzeniach sądowych, problem zasądzonych kosztów, kwestia wykonywania obowiązków w klinikach tylko przez jeden rok akademicki oraz bezpieczeństwo studentów przy poszukiwaniu osób przez nich reprezentowanych. Jednak z perspektywy doświadczenia poradni działającej przy Uniwersytecie Jagiellońskim problemy te nie stają na przeszkodzie realizacji programu, który studentom przynosi dużo satysfakcji i doświadczenia.

¹⁴Dz.U. Nr 27, poz. 197 ze zm.

W roku akademickim 2005/2006 poradnie prawne:

...rozpatrzyły 9833 sprawy, w tym najwięcej było spraw z zakresu prawa cywilnego (2397), karnego (1680) i rodzinnego (1409), ...skupiały 1279 studentów oraz 179 pracowników naukowych i prawników-praktyków.

Wolontariuszem być, czyli o pracy studentów prawa w punkcie pomocy ofiaram przestępstw

Jolanta Kosińska*

Działalność SPP nie zawęża się tylko do udzielania bezpłatnej pomocy prawnej, ale obejmuje wiele innych przedsięwzięć. Przykładem tego jest współpraca SPP działającej przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z Komendą Wojewódzką Policji, rozpoczęta w 2004 r. i trwająca do dziś. Jednym z przejawów tej współpracy jest działalność studentów-wolontariuszy w punkcie pomocy ofiarom przestępstw, czemu poświęcony jest niniejszy artykuł.

Dotrzeć do studenta

Studencka Poradnia Prawna podejmuje różne działania mające zachęcić studentów wszystkich lat do współpracy. Okazją do tego stało się podjęcie w związku z od dawna dyskutowanym problemem ofiar przestępstw konkretnych działań z nim związanych. Jednym z nich było uruchomienie **punktów pomocy ofiarom przestępstw** – akcją tą objęto województwo śląskie. Na tym możliwość uzyskania pomocy prawnej się nie kończy. Kolejnym sprawdzonym pomysłem okazała się Studencka Poradnia Prawna¹. Ze względów społecznych ważne wydaje się współdziałanie klinik prawa z innymi organizacjami, które mogą pomóc. Należało także zadbać o poinformowanie studentów o organizowaniu takiego przedsięwzięcia, aby mogli oni włączyć się w tę akcję. To właśnie dzięki takiej „reklamie” do KWP w Katowicach zaczęły napływać zgłoszenia, nie tylko od członków SPP. „Dowiedziałam się o całej akcji od znajomych, którzy zauważyli na uczelni billboardy informujące o wolontariacie oraz o tym, że należy wejść na stronę internetową i wypełnić formularz zgłoszeniowy” – mówi *Agnieszka*, studentka IV roku prawa. Jednak samo wypełnienie kwestionariusza nie wystarczyło. „Nie wszystkie osoby zgłaszające swój udział w wolontariacie zostały przyjęte. Moim zdaniem najbardziej poszukiwani byli studenci prawa” – podkreśla *Agnieszka*, która została zakwalifikowana do udziału w praktyce. O atrakcyjności działań poradni świadczy to, że w wolontariat zaangażowali się nie tylko jej członkowie, ale i inni studenci.

Najpierw szkolenie

Kolejnym krokiem do uczestniczenia w wolontariacie było wzięcie udziału w obowiązkowym szkoleniu przeprowadzonym na WPiA w Katowicach. Obejmowało ono szereg wykładów z zakresu prawa karnego, m.in.: problematykę związaną z postępowaniem przygotowawczym, przemocą w rodzinie oraz środkami przymusu, prawa cywilnego oraz psychologii, co okazało się bardzo przydatne podczas pierwszego dyżuru. Moderatorem szkolenia byli policjanci z KWP w Katowicach, a zaproszeni goście (czyli psychologowie i policjanci) urozmaicali spotkanie pogadankami, pokazami slajdów oraz komentarzami dotyczącymi pracy wolontariusza. „Szczególnie szkolenie psychologiczne przypadło mi do gustu” – twierdzi *Grzegorz*, student III roku prawa. – „Choć może zakres merytoryczny powinien być nieco zawężony tylko do najczęściej powtarzających się przypadków

oraz powinno być więcej kasusów, to udział w szkoleniu wydaje się niezbędny do pracy wolontariusza”. Podobnie ocenia te zajęcia *Ania*, studentka III roku prawa: „Szkolenie było dla mnie bardzo interesujące i naprawdę podobało mi się, szczególnie zapadła mi w pamięć część dotycząca przemocy domowej i jej aspektów psychologicznych”.

W szkoleniu wzięli udział wszyscy członkowie Studenckiej Poradni Prawnej oraz studenci Wydziału Psychologii i Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Pomysł zainicjował ówczesny przewodniczący Studenckiej Poradni Prawnej *Bartek Klucznik*, który podkreślił, że objęcie szkoleniem studentów działających w SPP pomoże w przeprowadzaniu rozmowy z klientami, a co za tym idzie – zwiększy jakość udzielanej pomocy prawnej.

Członkowie Studenckiej Poradni Prawnej docenili ten pomysł: „To szkolenie jest na tyle cenne, że każdy student działający w poradni prawnej i mający tym samym kontakt z klientami powinien wziąć w nim udział; jednym słowem – to bardzo dobry pomysł”. Dzięki szkoleniu studenci mogli zagłębić się w problematykę prawa karnego oraz poznać elementy psychologii, które mogą się okazać niezbędne w pracy z osobami zgłaszającymi się po pomoc. **Umiejętność rozmawiania jest jedną z najbardziej pożądanych cech podczas udzielania pomocy prawnej.** Wykonywanie zawodu prawnika wymaga zdobycia umiejętności z zakresu komunikacji interpersonalnej. Aby być w stanie rozwiązać problem prawny, powinno się ustalić fakty, zadawać w sposób precyzyjny, choć neutralny, liczne pytania. Poza tym czeka na studentów jeszcze jedno wyzwanie: udzielić porady w taki sposób, aby osoba jej potrzebująca **mogła ją zrozumieć.**

Przygotowania...

Po serii szkoleń nadszedł czas na konfrontację teorii z praktyką. Zanim pojawili się pierwsi klienci, należało wcześniej ustalić harmonogram swojego dyżuru i zapoznać się z regulaminem. Potem wspólnie z policjantem koordynatorem wolontariatu dokonywano podziału na małe grupy, najczęściej dwu-, trzyposobowe, które pełniły dyżur. Dobór studentów był bardzo

* Autorka jest doktorantką w Katedrze Prawa Karnego Procesowego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Studencka Poradnia Prawna w Katowicach.

¹ Ponadto studenckie poradnie prawne udzielają porad prawnych bezpłatnie. Studenci, pod opieką kadry naukowej, pomagają w zrozumieniu przepisów oraz w pisaniu pism procesowych.

istotny. „Najbardziej zależało mi na tym, aby na moim dyżurze był obecny student psychologii – stwierdza *Agnieszka*. – Dobrze, kiedy klient wie, że oprócz porady prawnej może liczyć także na wsparcie psychologiczne, ponieważ wtedy łatwiej jest mu opowiedzieć o swoim problemie”.

Równie ważne jest **miejsce udzielania pomocy**. Był nim przytulny pokój, w którym umieszczono okrągły stolik oraz wygodne fotele, aby osoby potrzebujące pomocy poczuły, że są ważnymi i oczekiwanyymi gośćmi. „Pomysł z pokojem był bardzo dobry, atmosfera od razu stawiała się życzliwa, zrobiono wiele, aby klienci nie czuli się jak petenci, ale jak osoby pokrzywdzone, mogące liczyć na wsparcie” – podkreślają wolontariusze.

Pierwszy dyżur

Wolontariusze nie narzekali na brak pracy. Na dyżurze było ok. 7–10 osób, a rozmowa z każdą z nich musiała być szczegółowa. Najpierw należało **ustalić stan faktyczny**, co nie zawsze okazywało się proste. Następnie studenci pytali, **jakie konkretne kwestie budzą wątpliwości i czego dana osoba nie rozumie**. Po spisaniu pytań wolontariusze oferowali pomoc w redagowaniu pisma procesowego, jeżeli oczywiście ich rozmówca chciał, aby takie pismo zostało sporządzone. Różnorodność spraw nie przerażała studentów, choć przegląd pytań był szeroki: od typowych spraw karnych, cywilnych czy administracyjnych przez kwestie związane z działalnością organów administracji państwowej po niebieską kartę czy podsłuch telefoniczny; od spraw z najprostszym stanem faktycznym po najbardziej skomplikowane problemy (np. wyłudzenia kredytowe).

Studenci udzielali porad wspólnie z policjantami, którzy chętnie służyli pomocą, a ich doświadczenie okazało się bardzo ważne. „Policjanci byli w stanie podzielić się wiedzą praktyczną – często studenci z kodeksem w ręku przedstawiali teorię, a policjanci operowali przykładami z życia wziętymi” – mówi *Agnieszka*, która bardzo dobrze ocenia pracę policji podczas wolontariatu. Jej obecność gwarantowała bezpieczeństwo zarówno od strony merytorycznej, jak i organizacyjnej. Studenci twierdzili, że nie wyobrażali sobie dyżuru bez udziału policjanta. Natomiast mocną stroną studentów okazały się kwestie związane z formułowaniem pism procesowych, ponieważ o to również pytały osoby pokrzywdzone. Oczywiście to nie jedyna mocna strona wolontariuszy. „Pamiętam, że na moich dyżurach przeważały sprawy proceduralne, dotyczące postępowania karnego czy cywilnego. Dlatego znalezienie rozwiązania na miejscu nie było w tych przypadkach aż takie trudne” – dodaje *Ania*.

Obecność policjantów podziałała na studentów mobilizująco. „Można to określić jako wzajemne dyscyplinowanie się – inaczej się pracuje, kiedy widzi się, że patrzy na ciebie ktoś, kto ma za sobą duże doświadczenie w udzielaniu porad” – podkreślała *Agnieszka*. Studenci starali się pomóc policjantom, szczególnie w poprawnym nazwaniu np. poszczególnych środków zaskarżenia czy innych pojęć prawnych. Ich rolą było także zredagowanie pism procesowych. Czasem policjanci zadawali pytania studentom, prosili ich też o krótkie uzupełnienie ich wypowiedzi.

Najwięcej problemów było związanych ze sprawami, w których zapadły już prawomocne orzeczenia. Po zbadaniu sprawy okazywało się, że student nie może interweniować, bo np. konieczna jest kasacja. To dawało poczucie pewnej niemocy: z jednej strony studenci czynili wszystko, aby każda z osób wyszła z punktu dobrze poinformowana, z drugiej – bezczynność samych zainteresowanych, a co za tym idzie, upłynięcie pewnych terminów lub uprawomocnienie się orzeczenia powodowały, że wolontariusze mieli związane ręce. Jak podkreśla *Grzegorz*, student III roku prawa: „W całej akcji chodziło

o to, aby rozwiązywać problemy po popełnieniu przestępstwa, a przed pójściem do sądu, właściwie pokierować działaniem klienta; tu wiele spraw było już po drugiej instancji lub przed nią”. W takim przypadku rola wolontariusza kończyła się na udzieleniu niezwiązanych z konkretnym przypadkiem informacji. „Nie zdarzyła się taka sytuacja, że zespół nie dał klientowi przynajmniej pewnych ogólnych informacji; może nie zawsze dało się pomóc w pełnym zakresie, ale próbowaliśmy wyjaśnić, dlaczego wobec klienta są wysuwane dane zarzuty czy roszczenia” – zapewnia *Ania*.

Ostatnią czynnością dnia wolontariusza była rozmowa z policjantem, który dokonywał podsumowania pracy zespołu studentów, a także rejestrował sprawy w specjalnej ewidencji.

Poradnia a wolontariat

Różnica pomiędzy pracą w studenckiej poradni prawnej a wolontariatem polega na tym, że w poradni istnieje możliwość udzielenia porady na piśmie po uprzedniej konsultacji z opiekunem naukowym i – co często podkreślali studenci – nie od razu. Jest pewien określony regulaminem poradni czas na opracowanie kompleksowej odpowiedzi, podczas gdy **w punkcie pomocy ofiarom przestępstw pytania padają na bieżąco, a rozmówcy oczekują odpowiedzi od razu**. „Cała trudność polega na tym, że trzeba udzielić odpowiedzi bardzo szybko, a także w miarę naszych możliwości tak, aby porada była jak najbardziej wyczerpująca” – stwierdzają wolontariusze.

Studenci przed rozpoczęciem wolontariatu przyznawali się, że czują pewien lęk przed pracą z policją. Źródłem niepokoju były właśnie brak czasu na przygotowanie odpowiedzi oraz obawa, czy kontakt z ofiarą przestępstwa został nawiązany. „Nie każdy człowiek ma chęć mówić, co mu się przydarzyło, ale ponieważ takie sytuacje zdarzały się i w studenckiej poradni prawnej, myślę, że studenci sobie poradzili” – dodaje jeden z wolontariuszy.

Różnicę widać także w samych zainteresowanych poradami, czyli w klientach. Według opinii studentów do Studenckiej Poradni Prawnej przychodziły osoby bardziej świadome swoich praw i obowiązków, czasem nawet operujące pojęciami z języka prawnego i prawniczego. Podczas wolontariatu gośćmi punktu pomocy byli ludzie mający bardzo małą wiedzę na temat przepisów, w ogóle niezorientowani w swojej sytuacji prawnej. „Na początku nasi rozmówcy czuli się dość niepewnie, co wydaje się zrozumiałe, tym bardziej że większość z nich to ofiary przestępstw” – zauważa *Grzegorz*. „Tym większa rola studentów prawa i psychologii, aby pomóc w ośmieleniu klientów i przedstawieniu problemu, z którym do nas przyszli” – dodaje *Dominika*, studentka IV roku psychologii.

Warto podkreślić rolę poradni, której działanie jest doceniane przez studentów. „Jeżeli przychodziły do nas osoby z pytaniami wykraczającymi poza zakres dziedzin prawa, w jakich mogliśmy udzielać porad, to kierowaliśmy je właśnie do poradni” – stwierdza *Ania*.

W wolontariacie brali udział nie tylko członkowie Studenckiej Poradni Prawnej, co świadczy o dużym zainteresowaniu studentów prawa takimi działaniami. „Niesienie pomocy prawnej to podstawowe zadanie prawnika, w pewnym sensie jest to ich moralny obowiązek” – twierdzi jedna z wolontariuszek.

Zdaniem studentów

Studenci wykazali się dużym zaangażowaniem i zdyscyplinowaniem, co zostało zauważone przez policjantów, a jednocześnie koordynatorów całej akcji. Nie obyło się jednak bez pewnego niepokoju czy wątpliwości. „Podczas szkolenia wydawało mi

się, że na pewno sobie poradzę. Po pierwszym dyżurze, kiedy rozmawiałam z ofiarą pobicia, miałam coraz więcej obaw, czy zdołam jej pomóc i czy wytrwam do końca praktyki” – zwierza się *Dorota*, studentka III roku prawa. Zadaniem organizatorów wolontariatu jest dotarcie do osób, które chcą udzielać pomocy prawnej i zrobić to dobrze.

„Najbardziej podobała się nam praca policjantów. Sposób, w jaki udzielali porad, był dla nas cenną wskazówką. Kiedy student proponował jakieś rozwiązanie, policjant wskazywał, że są także i inne drogi” – zgodnie twierdzą wolontariusze. „Oczekiwałem zbitcia teorii z praktyką i poszerzenia swojej wiedzy. Wolontariat był bardzo pouczającym doświadczeniem” – podkreśla *Grzegorz*. Dzięki pracy w punkcie studenci mieli styczność ze sprawami, których nie omawia się podczas programu studiów, a także nauczyli się rozmawiać z pokrzywdzonymi w taki sposób, aby nawiązać z nimi kontakt i im pomóc.

Studenci poznali sposoby pisania opinii prawnych, uczyli się efektywnego pisania do różnych odbiorców. W jednej tylko sprawie można było zmierzyć się z napisaniem opinii w języku zrozumiałym dla niebiegłej w prawie osoby albo napisaniem w przekonujący sposób pisma do strony przeciwnej. **Świadczenie pomocy prawnej polega na integrowa-**

niu faktów i prawa w każdej przyjmowanej sprawie, tak aby odpowiedź była logiczna i przekonująca. Studenci musieli znaleźć środki i możliwości wzmocnienia pozycji osoby zgłaszającej się. Udzielający porady mieli okazję poznać specyfikę pracy z klientem, co pozwoliło im na określenie przedmiotu sprawy, analizę prawdopodobieństwa pomyślnego rozwiązania i poinformowanie o możliwych trybach postępowania. Sięgając poza podejmowane po kolei działania, studenci uczyli się postrzegania ostatecznego celu danej osoby, określania strategii, dostrzegania przeszkód na drodze do sukcesu i ustalania terminów, w których ich praca ma być wykonana.

Ciąg dalszy nastąpi

Punkt pomocy ofiarom przestępstw działa nadal, do udziału w wolontariacie zgłosiła się duża grupa studentów, nie tylko członkowie poradni. „Sam pomysł zorganizowania takiej akcji jest bardzo dobry. Świadczy o tym ilość zainteresowanych na dyżurach i problemy, z jakimi te osoby z pewnością same by sobie nie poradziły” – przyznają zgodnie ubiegłoroczni wolontariusze. Wobec tak znacznego zainteresowania pojawił się nawet pomysł zorganizowania takiego punktu na uczelni. ■

Studenci uniwersyteckich poradni prawnych w postępowaniach dyscyplinarnych prowadzonych na podstawie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym z 27.7.2005 r.

Bartłomiej Legutko*

Uniwersyteckie poradnie prawne w Polsce, będące programem edukacyjnym w ramach studiów prawnych, są nauką praktycznego stosowania prawa dla studentów i stanowią uzupełnienie wiedzy teoretycznej zdobywanej na zajęciach. Realizując drugi z podstawowych celów – pomoc prawną osobom ubogim, których nie stać na profesjonalną pomoc prawną – studenci poprzez osobistą styczność z klientami, sporządzanie pism procesowych, porady odnośnie sytuacji procesowej, sposobu dalszego prowadzenia sprawy czy też informowanie o aktualnym stanie prawnym nabywają doświadczenia w udzielaniu porad prawnych. Jednakże przepisy zabraniają studentom reprezentowania swoich klientów przed sądem, co w wielu wypadkach, mając na uwadze charakter niektórych spraw, byłoby korzystne dla klientów i oczywiście niezwykle przydatne studentom poradni.

Postępowanie dyscyplinarne

Sekcja prawa karnego Uniwersyteckiej Poradni Prawnej Uniwersytetu Jagiellońskiego od 2004 r. pomaga studentom krakowskich szkół wyższych, przeciwko którym toczy się postępowanie dyscyplinarne za naruszenie przepisów obowiązujących na uczelni oraz za czyny uchybiające godności studenta na ich macierzystych uczelniach. W ramach tej pomocy studenci sekcji występują jako **obrońcy obwinionych studentów** w postępowaniu wyjaśniającym oraz na rozprawach komisji dyscyplinarnych.

Całe postępowanie – od jego wszczęcia poprzez postępowanie wyjaśniające, posiedzenia komisji po rozprawę, na której zapada orzeczenie w przedmiocie przewinienia, a także postępowanie odwoławcze przed odwoławczą komisją dyscyplinarną – wykazujące podobieństwo do postępowania w sprawach karnych, sprawia, że charakter świadczony przez studentów

* Autor jest pracownikiem Uniwersyteckiej Poradni Prawnej UJ, aplikantem prokuratorskim w Prokuraturze Rejonowej Kraków-Nowa Huta w Krakowie.

pomocy zbliża ją jeszcze bardziej do profesjonalnej pomocy prawnej, zwłaszcza że student w toku całego postępowania ma formalnie status „obrońcy” i uczestniczy w rozprawie przed komisją dyscyplinarną.

Postępowanie dyscyplinarne wobec studentów reguluje ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym z 27.7.2005 r.¹ oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1.7.1991 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania dyscyplinarnego wobec studentów².

Artykuł 211 PrSzkolWyż stanowi: „Za naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz za czyny uchybiające godności studenta student ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną przed komisją dyscyplinarną albo przed sądem koleżeńskim samorządu studenckiego (...)”.

Na wstępie należy zauważyć, że „postępowanie dyscyplinarne” można rozumieć w **szerokim** i **wąskim znaczeniu**. W pierwszym wypadku oznacza ono czynności od momentu ich podjęcia przez rzecznika dyscyplinarnego do momentu wydania prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego. Jednakże ustawa posługuje się wąskim znaczeniem pojęcia „postępowanie dyscyplinarne”, w jej rozumieniu bowiem postępowanie dyscyplinarne to czynności przed komisjami dyscyplinarnymi (art. 217 ust. 1 PrSzkolWyż). Postępowanie rzecznika określone jest w ustawie jako: „postępowanie wyjaśniające”.

Przebieg postępowania dyscyplinarnego wygląda następująco: rozpoczyna je rzecznik dyscyplinarny do spraw studentów, wszczynając **postępowanie wyjaśniające** na polecenie rektora, którego informuje o dokonanych ustaleniach. Rzecznik wydaje postanowienie o wszczęciu postępowania i w jego toku zbiera zarówno dowody świadczące przeciwko obwinionemu studentowi, jak i dowody przemawiające na jego korzyść. Obwiniony student ma prawo składać w toku postępowania wszelkie wyjaśnienia oraz wszelkie dowody, które mogą mieć znaczenie dla sprawy. Po zakończeniu postępowania student ma prawo zapoznać się z zebrany materiał dowodowy (§ 8–10 DyscypStudentR).

W zależności od wyniku postępowania wyjaśniającego rzecznik dyscyplinarny do spraw studentów:

– **umarza postępowanie** lub

– **kieruje do komisji dyscyplinarnej wnioski o ukaranie**.

Rzecznik dyscyplinarny może również złożyć rektorowi **wniosek o przekazanie sprawy do sądu koleżeńkiego** (art. 216 ust. 2 PrSzkolWyż) lub **wymierzenie kary upomnienia** – zgodnie bowiem z art. 214 ust. 2 za przewinienie mniejszej wagi rektor może, z pominięciem komisji dyscyplinarnej lub sądu koleżeńkiego, wymierzyć studentowi karę upomnienia po uprzednim wysłuchaniu obwinionego lub jego obrońcy.

Postępowanie dyscyplinarne wszczynają komisja dyscyplinarna na wniosek rzecznika dyscyplinarnego do spraw studentów. Rozprawa przed komisją dyscyplinarną lub sądem koleżeńskim jest jawna (art. 217 i 219 PrSzkolWyż). Kieruje nią przewodniczący składu orzekającego, rozpoczyna się ona od sprawdzenia obecności stron, po czym przewodniczący odczytuje wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego i ukaranie. Po udzieleniu odpowiedzi na pytanie przewodniczącego, czy przyznaje się do popełnienia zarzucanego mu czynu, obwiniony ma prawo złożyć wyjaśnienia. Następnie przewodniczący zarządza **postępowanie dowodowe**: przesłuchuje świadków i biegłych oraz przeprowadza inne dowody zebrane w postępowaniu wyjaśniającym. W toku rozprawy komisja na wniosek stron lub z urzędu dopuszcza dowody z zeznań

świadków i opinii biegłych oraz inne dowody, jeśli uzna, że ich przeprowadzenie jest istotne dla sprawy. Zarówno obwiniony, jak i jego obrońca oraz rzecznik mają prawo wypowiadać się co do każdego dowodu. Po zakończeniu postępowania dowodowego przewodniczący składu orzekającego udziela głosu rzecznikowi dyscyplinarnemu, obrońcy i obwinionemu (§ 19 DyscypStudentR).

Po wysłuchaniu głosów stron przewodniczący zamyka rozprawę i po naradzie komisja wydaje **orzeczenie**:

- » o ukaraniu – mocą którego uznaje obwinionego za winnego popełnienia zarzucanego mu czynu i wymierza karę, bądź
- » uniewinniające od postawionego zarzutu, bądź
- » umarzające postępowanie (§ 23 DyscypStudentR).

Katalog kar został określony w art. 212 PrSzkolWyż i są one następujące:

- » upomnienie,
- » nagana,
- » nagana z ostrzeżeniem,
- » zawieszenie w określonych prawach studenta na okres do jednego roku,
- » wydalenie z uczelni.

Orzeczenie wraz z uzasadnieniem powinno być doręczone stronom w terminie 14 dni od jego ogłoszenia. Stronom przysługuje prawo wniesienia **odwołania** od orzeczenia do **odwoławczej komisji dyscyplinarnej**. Wnosi się je za pośrednictwem komisji, która wydała orzeczenie, w terminie 14 dni od daty doręczenia orzeczenia. Złożenie odwołania wstrzymuje wykonanie orzeczenia, przy czym niewniesienie lub cofnięcie odwołania przed rozpoczęciem rozprawy odwoławczej powoduje uprawomocnienie się orzeczenia. Rozprawę odwoławczą rozpoczyna ustne sprawozdanie wygłaszane przez jednego z członków odwoławczej komisji dyscyplinarnej, w którym przedstawia on przebieg dotychczasowego postępowania dyscyplinarnego, treść zaskarżonego orzeczenia, przytoczone w odwołaniu zarzuty i okoliczności faktyczne sprawy. Strony mogą składać wyjaśnienia, oświadczenia i wnioski ustnie lub na piśmie. Przed zakończeniem rozprawy odwoławczej przewodniczący składu orzekającego udziela głosu stronom, przy czym pierwszy głos przysługuje tej stronie, która wniosła odwołanie (§ 29 DyscypStudentR).

Odwoławcza komisja dyscyplinarna:

- » utrzymuje w mocy orzeczenie komisji dyscyplinarnej,
- » uchyla je i sama orzeka o winie i karze, przy czym zastrzeżenie kary jest możliwe jedynie wówczas, gdy orzeczenie zostało zaskarżone przez rzecznika dyscyplinarnego na niekorzyść obwinionego – jednakże odwoławcza komisja dyscyplinarna może uchylić orzeczenie w całości i przekazać do ponownego rozpoznania przez inny skład komisji dyscyplinarnej, w przypadku gdy obwiniony został niesłusznie uniewinniony albo zachodzi konieczność uzupełnienia postępowania dowodowego, a orzeczenie zaskarżył rzecznik dyscyplinarny.

Zgodnie z art. 221 PrSzkolWyż od **prawomocnego orzeczenia** odwoławczej komisji dyscyplinarnej służy **skarga do sądu administracyjnego**.

Kwestię wznowienia postępowania dyscyplinarnego reguluje art. 217 ust. 6 i 7 PrSzkolWyż, zgodnie z którym **postępowanie dyscyplinarne można wznowić**, jeżeli:

- » w związku z postępowaniem dopuszczono się rażącego naruszenia prawa, a istnieje uzasadniona podstawa do przyjęcia, że mogło to mieć wpływ na treść orzeczenia,

¹ Dz.U. Nr 164, poz. 1365 ze zm.; dalej jako: PrSzkolWyż.

² Dz.U. Nr 63, poz. 269; dalej jako: DyscypStudentR.

» po wydaniu orzeczenia ujawniły się nowe fakty lub dowody nieznanne w chwili jego wydania, wskazujące na to, że obwiniony jest niewinny, skazano go za popełnienie innego czynu lub komisja bezpodstawnie umorzyła postępowanie,

» w trakcie postępowania naruszono przepisy, przez co uniemożliwiono lub w poważnym stopniu utrudniono obwinionemu korzystanie z prawa do obrony albo skład komisji nie odpowiadał warunkom określonym w art. 213 ust. 5, albo zasiadała w niej osoba podlegająca wyłączeniu.

Wniosek o wznowienie postępowania dyscyplinarnego mogą wnieść: osoba ukarana lub rzecznik dyscyplinarzy do spraw studentów w terminie 30 dni od dnia powzięcia wiadomości o przyczynie uzasadniającej wznowienie.

Zgodnie z art. 222 PrSzkolWyż zatarcie kary dyscyplinarnej następuje **z mocy prawa** po upływie **trzech lat od uprawomocnienia się orzeczenia o ukaraniu**. Organ, który orzekł karę dyscyplinarną, może orzec o jej zatarciu na wniosek ukaranego, złożony nie wcześniej niż po upływie roku od uprawomocnienia się orzeczenia o ukaraniu.

Artykuł 218 PrSzkolWyż stanowi, że obwinionemu studentowi przysługuje **prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie obrońcy**. Jednakże w sytuacji, gdy rzecznik dyscyplinarzy do spraw studentów wnosi o orzeczenie kary, o której mowa w art. 212 pkt 5, tj. o wydalenie z uczelni, a obwiniony nie ma obrońcy z wyboru, przewodniczący składu orzekającego wyznacza obrońcę z urzędu spośród nauczycieli akademickich lub studentów uczelni.

Zgodnie z art. 223 PrSzkolWyż: „Do postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego wobec studentów, z wyjątkiem postępowania przed sądem koleżeńskim, w sprawach nieuregulowanych w ustawie, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego, z wyłączeniem art. 82”.

Działalność UPP UJ

Pod koniec czerwca 2004 r. do Uniwersyteckiej Poradni Prawnej UJ zwrócił się jeden z rzeczników dyscyplinarnych do spraw studentów na Uniwersytecie Jagiellońskim z pytaniem, czy któryś ze studentów sekcji prawa karnego nie podjąłby się obrony studentki obwinionej o przedłożenie sfałszowanego zaświadczenia lekarskiego w celu usprawiedliwienia nieobecności na zajęciach. Z relacji rzecznika wynikało, że po przeprowadzeniu postępowania wyjaśniającego – w toku którego obwiniona przyznała się do zarzucanego jej czynu – wniósł on do komisji dyscyplinarnej wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wraz z wnioskiem o wydalenie studentki z uczelni i tym samym zaszła konieczność **z art. 218 PrSzkolWyż**, tj. sytuacja **tw. obrony obligatoryjnej**. Obrony studentki podjął się jeden ze studentów sekcji prawa karnego UPP – jako obrońca miał on możliwość zapoznania się z materiałami postępowania wyjaśniającego, a następnie uczestniczył w rozprawie, w której po zawnioskowaniu kilku dowodów i wygłoszeniu mowy obrończej komisja wydała orzeczenie, w którym udzieliła studentce kary w postaci nagany z ostrzeżeniem, tym samym odrzucając wniosek rzecznika o wydalenie studentki.

Opisana wyżej sytuacja sprawiła, że przed studentami UPP UJ otworzyła się nowa możliwość – mianowicie występowania w charakterze obrońców w toku postępowania dyscyplinarnego. W wyniku uzyskanych przez nas informacji w Dziale Nauczania UJ okazało się, że instytucja obrońcy była do tej pory niezwykle zaniedbywana, sięgano po niego tylko w sytuacji tw. obrony obligatoryjnej, kiedy postępowanie wyjaśniające było już ukończone i większość dowodów zebrana i przeprowadzona, tak więc obrońca ustanawiany tuż przed rozprawą miał

niewielkie możliwości działania – sam musiał dostarczać ewentualne dowody albo wnioskować o nie na rozprawie. Ponadto nie było na Uniwersytecie Jagiellońskim żadnej specjalnej procedury wyznaczania ani wskazywania studentów, którzy mogliby pełnić tę funkcję, zatem byli to bądź znajomi obwinionych, bądź członkowie samorządu.

Mając świadomość, że uczestnictwo w postępowaniu dyscyplinarnym ma ogromny walor edukacyjny dla studentów, zwróciliśmy się do sekretarza Komisji Dyscyplinarnej UJ, aby kierował do poradni wszystkich studentów, przeciwko którym toczy się postępowanie. Sekretarz komisji przystał na to bardzo chętnie i obecnie **w każdej sprawie**, w której toczy się postępowanie dyscyplinarne – więc nie tylko w przypadkach tzw. obrony obligatoryjnej – **uczestniczy student poradni jako obrońca obwinionego**. Jednakże po przeanalizowaniu przepisów PrSzkolWyż doszliśmy do wniosku, że w zasadzie nie ma żadnych przeszkód, by studenci UPP UJ występowali w charakterze obrońców studentów innych wyższych uczelni niż Uniwersytet Jagielloński. Artykuł 218 ust. 1 stanowi, że obwinionemu studentowi służy prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie obrońcy, zatem obrońcą może być student każdej uczelni – nie tylko uczelni macierzystej obwinionego (*de facto* nie musi to być w ogóle student – może to być adwokat, radca prawny bądź każda inna osoba, którą student ustanowi jako swojego obrońcę). Jedynym zastrzeżeniem jest przypadek tzw. obrony obligatoryjnej, w tej sytuacji bowiem: „przewodniczący składu orzekającego wyznacza obrońcę z urzędu spośród nauczycieli akademickich lub studentów uczelni”. Wobec tego skierowaliśmy pisma do wszystkich uczelni wyższych w Krakowie, wyjaśniając i opisując sytuację obwinionego w postępowaniu dyscyplinarnym, z jednoczesną prośbą o kierowanie studentów do UPP UJ, by ustanawiali w ten sposób swoich obrońców z wyboru spośród studentów poradni.

W roku akademickim 2004/2005 w UPP UJ było 9 spraw dyscyplinarnych, z czego 7 dotyczyło studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, a 2 Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie. Wśród obwinionych pięcioro studentów miało postawiony zarzut splagiatowania swojej pracy magisterskiej, troje podrobienia lub przerobienia wpisu w indeksie, a jedna osoba zarzut wyniesienia swojej pracy egzaminacyjnej w trakcie rozkodowywania prac.

Jak zaznaczyłem wcześniej, do tej pory obrońca był wyznaczany w sytuacji tw. obrony obligatoryjnej, co w sposób istotny ograniczało jego możliwości działania. Przystępował bowiem do postępowania już po przeprowadzonym postępowaniu wyjaśniającym, zatem nie był obecny przy przesłuchaniu obwinionego przez rzecznika, nie uczestniczył w zbieraniu materiału dowodowego ani nie mógł wnioskować o przeprowadzenie określonych dowodów. Co prawda zapoznawał się z materiałami postępowania, jednak chcąc, by określony dowód został na rozprawie przeprowadzony, musiał o niego wnioskować już na samej rozprawie, licząc, że przewodniczący ten dowód dopuści, a on sam nie narazi się na zarzut przewlekania postępowania. Obecnie jednak, po wskazaniu sekretarzowi komisji studentów UPP jako obrońców obwinionych, zwraca się on do nas w przypadku każdego postępowania dyscyplinarnego, zatem obrońca jest ustanawiany na tyle wcześniej, że przystępując do postępowania, może po uprzednim porozumieniu się z obwinionym omówić jego sytuację na seminarium w poradni, jednocześnie odpowiednio wcześniej ustalić linię obrony, przygotować określone wnioski dowodowe etc. Należy zaznaczyć, że niezwykle przydatne i wskazane jest,

by obrońca uczestniczył przy przesłuchiowaniu obwinionego studenta przez rzecznika dyscyplinarnego, przeprowadzanie tego dowodu bowiem może niejednokrotnie zaważyć na całości postępowania dyscyplinarnego.

W sprawach, które prowadziliśmy w UPP UJ w roku akademickim 2004/2005, przyjęliśmy następujący sposób działania:

► Po informacji sekretarza komisji dyscyplinarnej o możliwości wszczęcia postępowania dyscyplinarnego zostawał wyznaczony do prowadzenia sprawy określony student.

► Po spotkaniu się z obwinionym sprawa była przedstawiana na seminarium w poradni, w trakcie którego omawiano sprawę i ustalano wstępną linię obrony.

► Następnie student prowadzący sprawę udawał się do rzecznika dyscyplinarnego – w zależności od etapu postępowania – bądź jeszcze przed przesłuchaniem obwinionego, bądź od razu na samo przesłuchanie.

► Po omówieniu sprawy z rzecznikiem, zawnioskowaniu określonych dowodów do przeprowadzenia w toku postępowania wyjaśniającego, wreszcie otrzymaniu wniosku rzecznika o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego sprawa była ponownie omawiana i analizowana na seminarium poradnianym – tym razem z ustaleniem dokładnej linii obrony w toku rozprawy. W rozprawie uczestniczyli studenci jako ustanowieni obrońcy, wypowiadając się na temat każdego przeprowadzanego dowodu i wygłaszając mowy obrończe. We wszystkich sprawach komisje przychyliły się do wniosków studentów o niestosowanie najsurowszej z kar, tj. wydalenia z uczelni, stosując w większości przypadków karę nagany z ostrzeżeniem bądź samą naganę.

Sprawy dyscyplinarne spotkały się z ogromnym zainteresowaniem wśród studentów, dostrzegli oni bowiem w nich możliwość dalszego rozwoju swojej wiedzy i umiejętności prawniczych.

Wnioski

Reasumując, należy podkreślić, że procedura postępowania i całe postępowanie dyscyplinarne stwarza dla uniwersyteckich poradni prawnych w Polsce nową sytuację – oprócz pomocy osobom ubogim, poprzez sporządzanie opinii, pism procesowych i wyjaśnianie sytuacji prawnej – studenci poradni mają możliwość uczestniczenia w postępowaniu dyscyplinarnym, które w zarysie przypomina przebieg postępowania karnego. Student, jako ustanowiony obrońca obwinionego, ma możliwość zetknięcia się **po pierwsze**: z samym obwinionym, poprzez fazę postępowania wyjaśniającego prowadzonego przez rzecznika dyscyplinarnego, **po drugie**: z rozprawą przed komisją dyscyplinarną, **po trzecie**: z postępowaniem w II instancji przed odwoławczą komisją dyscyplinarną. Należy podkreślić, że student jako ustanowiony obrońca występuje w toku całego postępowania w charakterze strony, jego sytuacja procesowa jest **bardzo zbliżona do sytuacji adwokata w procesie karnym**.

Miejmy nadzieję, że nowe zadania, jakie stawia przed poradniami możliwość uczestnictwa w postępowaniu dyscyplinarnym, przyniosą korzyści zarówno poradniom, jak i obwinionym studentom, którym pomagać będą członkowie uniwersyteckich poradni w Polsce.

Dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej przyznawanej przez państwo osobom fizycznym – ocena projektu ustawy

Przemysław Mijał*

Jednym z obowiązków nałożonych na państwo jest umożliwienie otrzymania pomocy prawnej osobom ubogim, które ze względów finansowych same nie mogą jej sobie zagwarantować. Do Sejmu trafił już projekt stosownej ustawy, ale, jak się okazuje, przyjęte w nim regulacje pozostawiają wiele do życzenia. Autor niniejszego artykułu dokonuje szczegółowej analizy proponowanych unormowań, poddając je konstruktywnej krytyce.

Zadania państwa

Jedną z inicjatyw ustawodawczych, którą do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej V kadencji wniósł ustępujący rząd, jest projekt ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej przyznawanej przez państwo osobom fizycznym¹ (dalej jako: projekt ustawy). Trudno wyjaśnić, z jakich powodów akurat ten konkretny projekt regulacji zdecydował się wnieść do łaski marszałkowskiej rząd na zakończenie swojej działalności, związanej z ukonstytuowaniem się nowego parlamentu. Być może ze względu na zakres regulacji ustawy zawierającej materię odnoszącą się do kwestii, które co do zasady nie powinny stać się przedmiotem sporów o podłożu politycznym.

Autorzy projektu ustawy uznali bowiem, że świadczenia ze strony państwa dla zapewnienia dostępu do pomocy prawnej dla osób niezamożnych, w warunkach znacznego wzrostu zapotrzebowania społeczeństwa na pomoc prawną, wymagają rozszerzenia

* Uniwersytet Szczeciński. Autor jest opiekunem Studenckiej Poradni Prawnej działającej przy WPiA, asystentem w Katedrze Prawa Konstytucyjnego i Integracji Europejskiej WPiA Uniwersytetu Szczecińskiego, aplikantem radcowskim OIRP w Szczecinie.

¹ Rządowy projekt ustawy o dostępie do nieodpłatnej pomocy prawnej przyznawanej przez państwo osobom fizycznym – druk sejmowy nr 29 – wpłynął do Sejmu 19.10.2005 r., natomiast 15.11.2005 r. został skierowany do pierwszego czytania na posiedzeniu Sejmu, do którego jednak nie doszło (informacja zawarta na stronie internetowej: www.sejm.gov.pl).

w stosunku do dotychczasowych regulacji w tym zakresie², które (za wyjątkiem postępowania przed sądami administracyjnym) **nie przewidują rozwiązań pozwalających na korzystanie z tej pomocy już na etapie przedsądowym**. Trudno kwestionować powyższą tezę, zwłaszcza w kontekście wiążących Polskę zobowiązań międzynarodowych w tym zakresie, wynikających z przepisu art. 6 ust. 3 lit c Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³ oraz art. 47 ust. 3 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej⁴. Nałożony na Państwa Członkowskie obowiązek zapewnienia dostępu osobom, które nie posiadają wystarczających środków, do pomocy prawnej, jeżeli jest ona konieczna dla zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, analizowany również w kontekście dotychczasowego orzecznictwa⁵ Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, nie oznacza nieograniczonego prawa do otrzymania od państwa bezpłatnej pomocy prawnej przez osoby najuboższe w każdym przypadku. Niemniej jednak **obowiązkiem państwa jest stworzenie mechanizmów prawnych gwarantujących otrzymanie takiej pomocy w określonych sytuacjach**.

Niewątpliwie do zadań ustawodawcy należy sprecyzowanie jednolitych oraz uwzględniających powyższe kryteria zasad i warunków przyznawania przez państwo nieodpłatnej pomocy prawnej osobom fizycznym. Realizacja tego postulatu powinna znaleźć wyraz w projektowanej ustawie, która dodatkowo reguluje również tryb przyznawania i udzielania pomocy. Autorzy projektu w jego uzasadnieniu podnoszą, że pomoc prawną udzielaną przez państwo osobom najuboższym należy rozpatrywać co najmniej w dwóch aspektach: **pomocy socjalnej** oraz **gwarancji wykonywania innych konstytucyjnych praw**⁶ – zwłaszcza prawa do sądu. Jednocześnie dostrzegają, że znaczna część społeczeństwa nie potrafi poruszać się w istniejącym systemie prawnym, nie ma świadomości obowiązujących procedur i nie umie korzystać z przysługujących uprawnień⁷.

Wady proponowanej regulacji

Tymczasem projekt ustawy wprowadza **biurokratyczną strukturę biur pomocy prawnej** oraz **skomplikowaną**, z punktu widzenia osób ubiegających się o przyznanie pomocy, **administracyjną procedurę przyznawania i udzielania pomocy**. Może to dziwić, zwłaszcza w kontekście świadomości autorów projektu co do indolencji, niezaradności i dyletanctwa związanego z brakiem wykształcenia potencjalnych beneficjentów nieodpłatnej pomocy prawnej. Aby jednak wskazać na zawarte w projekcie ustawy niewłaściwe rozwiązania, których funkcjonowanie może napotkać w praktyce znaczne trudności oraz spowodować realne ograniczenie w dostępie do pomocy prawnej przyznawanej przez państwo, czy też czynić ją iluzoryczną, przedstawić należy podstawowe rozwiązania systemowe przyjęte w projekcie ustawy i założenia, które w zamyśle jego autorów legły u podstaw zaproponowanej regulacji.

W myśl art. 2 projektu ustawy zakresem podmiotowym objęto **osoby fizyczne**, które ze względu na **sytuację majątkową lub osobistą nie mogą samodzielnie bronić swoich praw lub interesów**. Z kolei w art. 6 projektu ustawy sprecyzowano, że obligatorjnie pomoc prawna jest przyznawana osobie spełniającej kryterium dochodowe przewidziane w ustawie o pomocy społecznej⁸, oraz wskazano na przykładowy katalog sytuacji życiowych, których wystąpienie również implikuje przyznanie przez państwo nieodpłatnej pomocy prawnej, zawierający:

- sieroctwo,
- bezdomność,
- bezrobocie,
- niepełnosprawność,

- długotrwałą lub ciężką chorobę,
- przemoc w rodzinie,
- ubieganie się o status uchodźcy lub o azyl,
- zatrzymanie, umieszczenie w strzeżonym ośrodku lub w areszcie w celu wydalenia,
- zwolnienie z zakładu karnego,
- alkoholizm lub narkomanię,
- zdarzenie losowe i sytuację kryzysową,
- klęskę żywiołową.

Katalog powyższy zaczerpnięty został bez wątplenia z PomocSpoU⁹, niemniej jednak w projekcie ustawy **pominięto** np. kwestię ochrony macierzyństwa i wielodzietności oraz bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Potraktowanie tych elementów jako mniej istotnych, w kontekście ubiegania się o nieodpłatną pomoc prawną, wydaje się nie znajdować racjonalnego uzasadnienia. Korzystniejszym rozwiązaniem byłoby zastosowanie ogólnego odesłania do PomocSpoU w zakresie okoliczności uzasadniających przyznanie osobie fizycznej pomocy prawnej.

Niedopuszczalność udzielania bezpłatnej pomocy prawnej

W ustawie przewidziano również przesłanki niedopuszczalności udzielania pomocy prawnej, które zachodzą w przypadku, gdy:

» osoba ubiegająca się o pomoc prawną nie spełnia warunków określonych w art. 6 projektu ustawy, związanych z jej dochodem lub sytuacją osobistą,

» sytuacja majątkowa osoby ubiegającej się o pomoc prawną pozwala na poniesienie kosztów odpłatnej pomocy prawnej przy wykorzystaniu własnych zasobów majątkowych, w szczególności w przypadku posiadania znacznych zasobów finansowych, przedmiotów lub papierów wartościowych bądź nieruchomości,

» w sposób oczywisty nie zachodzi potrzeba udzielenia podstawowej lub kwalifikowanej pomocy prawnej,

» w sprawie objętej wnioskiem o przyznanie pomocy prawnej pełnomocnik lub obrońca został ustanowiony przez sąd.

Kryteria ograniczające przyznanie pomocy prawnej w zasadzie nie budzą kontrowersji. Niemniej jednak za zbędny i wprowadzający pewną niekonsekwencję uznać należy przypadek ujęty jako pierwszy. Bezpośrednie odesłanie do warunków, wskazanych przecież w sposób egzemplifikacyjny, określonych w art. 6 projektu ustawy może prowadzić do wniosku, że poza przywołanymi w nim dwunastoma sytuacjami (poza kryterium dochodowym) udzielenie nieodpłatnej pomocy prawnej jest

² Aktualnie zasady i tryb ustanawiania pełnomocników (obrońców) z urzędu regulują odrębnie przepisy proceduralne w postępowaniu cywilnym, karnym i przed sądami administracyjnymi – odpowiednio przepisy art. 117–124 KPC, art. 81 i n. KPK, art. 243–263 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz.U. Nr 153, poz. 1270 ze zm. Dostrzegają to autorzy projektu ustawy, wskazując, że rozwiązania funkcjonujące obecnie w tej dziedzinie są nieadekwatne do potrzeb, a poszczególne aspekty tej problematyki, w rozproszonej formie, reguluje wiele aktów prawnych. Obowiązujące regulacje nie przewidują istnienia odrębnej instytucji zajmującej się wyłącznie udzielaniem opłacanej przez państwo pomocy prawnej – por. uzasadnienie do projektu ustawy – druk sejmowy nr 29, s. 3.

³ Sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., następnie zmieniona Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

⁴ Zatwierdzona 2.10.2000 r. przez Konferencję Szeffów Państw i Rządów Unii Europejskiej i oficjalnie ogłoszona na szczycie w Nicei 8.12.2000 r.

⁵ Por. wyrok z 9.10.1979 r. w sprawie *Airey* przeciwko Irlandii, Seria A Nr 31, s. 14–15.

⁶ W uzasadnieniu projektu nie sprecyzowano, o jakie konstytucyjne prawa, poza prawem do sądu, chodzi.

⁷ Por. uzasadnienie do projektu ustawy – druk sejmowy nr 29, s. 1–2.

⁸ Określone w art. 8 ustawy z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. Nr 64, poz. 593 ze zm.; dalej jako: PomocSpoU.

⁹ Nieco szerszy katalog przewidziany jest w art. 7 PomocSpoU, przy czym transponując go do projektowanej regulacji, zachowano nawet kolejność wymienienia powodów, które uzasadniają przyznanie pomocy prawnej, pomijając jednak niektóre z nich.

niedopuszczalne (*argumentum a contrario* ex art. 8 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 6 ust. 2 projektu ustawy). Wydaje się natomiast, że intencją autorów projektu ustawy było wskazanie katalogu o charakterze przykładowym. Wskazuje na to zwłaszcza użycie w przepisie art. 6 ust. 2 sformułowania „w szczególności”.

Jednocześnie w myśl art. 3 ust. 1 projektu ustawy pomoc prawna **nie obejmuje** pięciu kategorii spraw, które dotyczą:

- » sporządzenia umowy,
- » warunków uzyskania kredytu lub pożyczki, której ma udzielić bank lub inna instytucja finansowa,
- » sporządzenia skargi konstytucyjnej,
- » spraw związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej,
- » powstania lub działalności instytucji społecznej, w szczególności fundacji, stowarzyszenia albo innej organizacji pozarządowej,
- » spraw podatkowych, celnych i dewizowych.

W uzasadnieniu projektu ustawy nie wskazano, z jakich powodów właśnie co do tych konkretnych kategorii spraw nieodpłatna pomoc prawna została wyłączona. Przywołać można kilka przykładowych sytuacji, w których z uwagi na proponowane brzmienie art. 3 projektu ustawy niedopuszczalne będzie udzielenie nieodpłatnej pomocy prawnej, choć *prima facie* wydaje się, że nic nie stoi temu na przeszkodzie. Podnieść należy, że brak jest racjonalnych przeciwwskazań do udzielenia pomocy prawnej polegającej na **sporządzeniu projektu umowy podziału majątku dorobkowego małżonków po rozwiązaniu związku małżeńskiego**. Należy się spodziewać, że taka kategoria spraw – na skutek braku świadomości zainteresowanych podziałem osób co do możliwości (dopuszczalności) umownego dokonania podziału – znajdzie swój finał w sądzie, zamiast zostać rozwiązana bez potrzeby angażowania wymiaru sprawiedliwości w powołanych do życia ustawą biurach pomocy prawnej. Poprzez zastosowanie katalogu wyłączeń ustawa uniemożliwia również udzielenie pomocy prawnej w zakresie **wypełnienia deklaracji podatkowej w podatku dochodowym od osób fizycznych** (PIT). Za niezrozumiałe należy uznać wyłączenie dopuszczalności udzielenia pomocy w **sporządzeniu skargi konstytucyjnej**¹⁰, zwłaszcza że pomoc prawna w tym zakresie może dotyczyć dwóch aspektów praktycznego zastosowania tej instytucji. Po pierwsze, zapis projektu ustawy uniemożliwia udzielenie porady prawnej w zakresie niedopuszczalności skargi konstytucyjnej, utożsamianej często jako nadzwyczajny środek odwoławczy od prawomocnych orzeczeń sądowych, w przypadku gdy brak jest podstaw do jej wniesienia. Z drugiej strony niweczy możliwość wniesienia skargi konstytucyjnej, dla której sporządzenia zastrzeżony został przymus adwokacko-radcowski¹¹, w uzasadnionych przypadkach. Z uwagi na charakter skargi konstytucyjnej, jako instytucji umożliwiającej eliminację z systemu prawa przepisów sprzecznych z ustawą zasadniczą, udzielenie nieodpłatnej pomocy prawnej w sprawach jej dotyczących **nie powinno być wyłączone**. Ponadto przyjęte w projekcie ustawy rozwiązanie uznaje należy za niespójne¹² z przepisami ustawy o Trybunale Konstytucyjnym, w której w art. 48 ust. 2 wyraźnie przewidziano dopuszczalność zwrócenia się przez skarżącego z wnioskiem do sądu o ustanowienie dla niego adwokata lub radcy prawnego z urzędu w razie niemożności poniesienia kosztów pomocy prawnej.

Zakres pomocy prawnej

Na gruncie przepisów projektu ustawy nieodpłatna pomoc prawna może mieć **charakter podstawowy** bądź **kwalifikowany** (art. 3). Podstawowa pomoc prawna polega na udzieleniu osobom fizycznym porady prawnej lub informacji o obowiązującym stanie prawnym regulującym daną sprawę oraz wynikających z niego prawach i obowiązkach oraz o trybie, podmiocie lub organizacji właściwych do jej załatwienia, a także pomocy w opracowaniu projektu pisma dotyczącego danej kwestii prawnej. Natomiast

kwalifikowana pomoc prawna sprowadza się do zapewnienia reprezentacji osób fizycznych w sprawach dotyczących ich praw lub interesów, które mają być lub są prowadzone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Rozróżnienie tych dwóch rodzajów pomocy prawnej sprowadza się zatem do tego, że:

» **pomoc podstawowa** ma co do zasady charakter **tzw. pomocy przedsądowej**, udzielanej przed zaangażowaniem się zainteresowanego w spór sądowy bądź innego rodzaju postępowanie, np. administracyjne – choć ustawa nie wyklucza nawet w sytuacji zawisłego sporu możliwości udzielenia jedynie porady prawnej, bez zapewnienia reprezentacji;

» **kwalifikowana pomoc** prawna polega na zapewnieniu zastępstwa prawnego przez profesjonalnego pełnomocnika adwokata lub radcę prawnego **w postępowaniach sądowych i administracyjnych**.

Projekt ustawy nie wyłącza jednak możliwości przyznania kwalifikowanej pomocy prawnej w przypadku wcześniejszej odmowy przyznania stronie przez sąd pełnomocnika lub obrońcy z urzędu bądź cofnięcia jego ustanowienia w toku postępowania¹³. Należy się zatem spodziewać, że osoby, którym nie uda się doprowadzić do ustanowienia pełnomocnika z urzędu w trybie przepisów proceduralnych, będą próbowały w drodze wniosku o przyznanie nieodpłatnej pomocy prawnej uzyskać pomoc kwalifikowaną. W sytuacji nieznajomości przez przyznającego pomoc prawną kierownika biura akt sprawy – co będzie regułą – ocena w zakresie potrzeby zapewnienia reprezentacji stronie może być odmienna i skutkować inną decyzją niż podjęta w tej samej materii przez sąd orzekający w sprawie. Prowadzić to będzie w praktyce do swoistej konkurencji w zakresie przyznawania profesjonalnych pełnomocników pomiędzy sądami a biurami pomocy prawnej. Ponadto niewątpliwie spowoduje, że osoby zainteresowane uzyskaniem pełnomocnika lub obrońcy z urzędu będą korzystały zarówno z trybu przewidzianego w przepisach proceduralnych, jak i projektowanej ustawie, zwiększając w ten sposób potencjalnie swoje szanse na nieodpłatną pomoc prawną. Pożądane byłoby zatem wykluczenie takich sytuacji poprzez **wyłączenie możliwości przyznania kwalifikowanej pomocy prawnej w sytuacji wcześniejszej odmowy przyznania profesjonalnego pełnomocnika przez sąd bądź cofnięcia jego ustanowienia**. Oświadczenie w tym zakresie powinno być składane wraz z wnioskiem o przyznanie pomocy prawnej. W takich przypadkach nieodpłatna pomoc prawna powinna zostać ograniczona jedynie do podstawowej i z pewnością nie może prowadzić do zapewnienia reprezentacji.

¹⁰ W uzasadnieniu do projektu ustawy podniesiono, że tego typu sprawy są często bardzo skomplikowane, wymagają specjalistycznej wiedzy, a konieczność zatrudnienia specjalistów z danej dziedziny o odpowiednio wysokich kwalifikacjach znacznie zwiększyłoby skutki finansowe projektowanej regulacji – por. uzasadnianie do projektu ustawy – druk sejmowy nr 29, s. 17. Argumentacja ta wydaje się być nieprzekonywająca, profesjonalni pełnomocnicy bowiem, którzy w założeniu mają stanowić trzon biur pomocy prawnej, z założenia powinni legitymować się wystarczającą wiedzą i praktyką do sporządzenia skargi konstytucyjnej. Wyznaczeni obecnie w tym celu przez sąd pełnomocnicy nie podlegają weryfikacji co do umiejętności sprostania temu zadaniu i nie przemawiają za tym żadne argumenty natury praktycznej, aby sporządzaniem skarg konstytucyjnych mieli zajmować się specjalnie do tego celu ustanowieni pełnomocnicy.

¹¹ Por. art. 48 ust. 1 ustawy z 1.8.1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym, Dz.U. Nr 102, poz. 643 ze zm.

¹² Mamy tu do czynienia z niespójnością o charakterze aksjologicznym.

¹³ Wniosek o przyznanie nieodpłatnej pomocy prawnej, w myśl art. 25 ust. 4 pkt 7 projektu ustawy, powinien zawierać jedynie oświadczenie, że w sprawie objętej wnioskiem pełnomocnik lub obrońca nie został ustanowiony przez sąd. Wnioskodawca nie składa zatem oświadczenia o odmowie przyznania pełnomocnika przez sąd bądź o cofnięciu jego ustanowienia w toku postępowania. Informację o tym będzie można uzyskać wyłącznie z akt sprawy już po przyznaniu wnioskodawcy kwalifikowanej pomocy prawnej i wyznaczeniu pełnomocnika do jej udzielenia. Wówczas możliwe będzie ewentualne cofnięcie przyznanej pomocy.

Warto zwrócić uwagę, że projekt ustawy **nie obejmuje** swym przedmiotem regulacji kwestii ewentualnego przyznania nieodpłatnej pomocy prawnej polegającej na **umożliwieniu dokonania przez osobę fizyczną czynności notarialnej**. Należy to ocenić jako wyraz nieuzasadnionej niekonsekwencji projektodawców¹⁴. Obecnie obowiązujące w tym zakresie uregulowanie art. 6 ustawy – Prawo o notariacie¹⁵ przewiduje w przypadku niemożności poniesienia przez stronę czynności notarialnej żądanego przez notariusza wynagrodzenia, bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, możliwość wystąpienia do sądu z wnioskiem o zwolnienie w całości lub w części z ponoszenia tego wynagrodzenia. Sąd po ustaleniu, że zachodzi potrzeba dokonania czynności notarialnej, uwzględni wniosek i wyznacza notariusza do dokonania żądanej przez stronę czynności notarialnej. Jeżeli w zamyśle autorów projektowana ustawa, co wynika z jej uzasadnienia¹⁶, miałyby kompleksowo regulować kwestie pozaprocesowej pomocy prawnej świadczonej osobom najuboższym, to kwestia związana z dokonywaniem czynności notarialnych nie powinna pozostawać poza sferą jej regulacji. Wydaje się, że brak jest przeciwwskazań, aby rozstrzygnięcia w zakresie wyznaczania notariusza do dokonania czynności w ramach nieodpłatnej pomocy prawnej (za zwrotem wynagrodzenia przez Skarb Państwa) podejmowały biura pomocy prawnej, odciążając tym samym sądy.

Procedura przyznawania bezpłatnej pomocy prawnej

Niewątpliwie największym mankamentem projektowanej regulacji, mogącym w praktyce spowodować zmniejszenie dostępności do nieodpłatnej pomocy prawnej świadczonej przez państwo na rzecz osób fizycznych, jest przewidziany w niej tryb udzielania i przyznawania tej pomocy. Wpływ na realne ograniczenie w udzielaniu nieodpłatnej pomocy prawnej będzie miała przewidziana w projekcie ustawy **administracyjna procedura**, na podstawie której rozstrzygana będzie zasadność składanych wniosków.

W myśl projektu ustawy wniosek o udzielenie nieodpłatnej pomocy prawnej powinien być składany na **urzędowym formularzu** według ustalonego wzoru (art. 25 ust. 9), określonego w rozporządzeniu¹⁷. Przyjęcie powyższego rozwiązania prowadzi do wniosku, że napływające drogą korespondencyjną wnioski niespełniające tego wymogu będą zwracane albo będą pozostawały bez rozpoznania bądź wnioskodawcy będą wzywani do ich złożenia na urzędowym formularzu, co niewątpliwie wydłuży czas na udzielenie pomocy prawnej. W projekcie ustawy nie przesądzono jednak wyraźnie o sposobie postępowania w takiej sytuacji. Jedyne w pouczeniu do wniosku wskazano, że niezachowanie warunków formalnych wniosku, uniemożliwiące nadanie mu dalszego biegu, spowoduje wezwanie do uzupełnienia braków w terminie 7 dni od dnia doręczenia wezwania. W razie natomiast nieuzupełnienia braków wniosek pozostawia się bez rozpoznania (zob. pkt 9 wniosku – pouczenie). Zdaje się, że po raz kolejny (biorąc pod uwagę obecne, opierające się na urzędowych formularzach postępowanie: uproszczone, wieczystoksięgowe i rejestrowe) istnieje niebezpieczeństwo, że z pouczenia zawartego na druku formularza uczyni się źródło prawa powszechnie obowiązującego, którego zapisy wywołają negatywne skutki prawne dla strony postępowania. Nie ma jednak powodów, aby w przypadku udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej kontynuować naganne rozwiązania prawodawcze, których istnienie należy uznać za niewłaściwe i budzące poważne wątpliwości natury konstytucyjnej.

Na marginesie należy jedynie wspomnieć, że sama konstrukcja formularza, w którym na opis sprawy wymagającej pomocy prawnej (stan faktyczny) przeznaczono 1/3 strony A4, natomiast na wskazanie danych dotyczących sytuacji majątkowej i osobistej osoby ubiegającej się o przyznanie pomocy prawnej, w tym osób prowadzących wspólne gospodarstwo domowe – 1/5 strony, uniemożliwia jego czytelne, dogodne i precyzyjne wypełnienie.

Dodatkowo w formularzu znajduje się bezpośrednie odesłanie do PomocSpoU w zakresie kryterium dochodowego wnioskodawcy¹⁸ – co czyni go niezrozumiałym – oraz przytoczony został, pogrubionym drukiem, przepis art. 233 Kodeksu karnego, mający na celu przestrzec wnioskodawcę przed podawaniem nieprawdziwych danych. Zapoznanie się potencjalnego wnioskodawcy z formularzem i konsekwencjami jego nieprawidłowego wypełnienia, zwłaszcza w obliczu występujących niekiedy praktycznych trudności w ustaleniu kryterium dochodowego na podstawie PomocSpoU, z pewnością w wielu przypadkach spowoduje **rezygnację z ubiegania się o przyznanie pomocy**.

Przy okazji tworzenia projektu ustawy zapomniano również o zamieszczeniu wniosku o udzielenie nieodpłatnej pomocy prawnej wśród grupy pism zwolnionych przedmiotowo od obowiązku wnoszenia opłaty skarbowej, wymienionych w przepisie art. 2 ust. 1 ustawy o opłacie skarbowej¹⁹, co będzie implikowało konieczność jej uiszczenia z chwilą wniesienia podania. **Brak zwolnienia uczyni samo postępowanie o przyznanie nieodpłatnej pomocy prawnej co do zasady odpłatnym**.

Projekt ustawy przewiduje, że rozpoznanie wniosku o udzielenie nieodpłatnej pomocy prawnej powinno nastąpić niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie **14 dni** od dnia jego złożenia. Przyznanie pomocy prawnej oraz odmowa jej przyznania następuje w drodze **decyzji administracyjnej** wydawanej przez

¹⁴Zwłaszcza że w uzasadnieniu projektu ustawy wskazano, że rozwiązania zawarte w projekcie stanowią element w przygotowaniach do kompleksowej reformy systemu pomocy prawnej opłacanej przez państwo. Reforma taka powinna zmierzać do stworzenia całościowej regulacji obejmującej przyznawanie pomocy prawnej finansowej przez państwo, w tym pomocy przedsądowej, reprezentacji, obrony z urzędu, zwolnienia od kosztów sądowych oraz zwolnienia od ponoszenia wynagrodzenia notariusza, zapewnianej przez jeden urząd. Zdaniem autorów projektu reforma taka w pełni odpowiadałaby oczekiwaniom zgłaszanym przez Rzecznika Praw Obywatelskich – por. uzasadnienie do projektu ustawy – druk sejmowy nr 29, s. 4.

¹⁵Ustawa z 14.2.1991 r. – Prawo o notariacie, t. jedn.: Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 369 ze zm.

¹⁶Por. uzasadnienie do projektu ustawy – druk sejmowy nr 29, s. 3.

¹⁷Projekt rozporządzenia w sprawie określenia wzoru i sposobu udostępniania urzędowego formularza wniosku o przyznanie pomocy prawnej został załączony do projektu ustawy. Zawiera on również wzór urzędowego formularza oraz wskazuje sposoby jego udostępniania, wskazując, że nieodpłatnie będzie on udostępniony w siedzibach biur pomocy prawnej oraz za pośrednictwem Internetu. W projekcie rozporządzenia przewiduje się również przekazanie wzoru formularza zainteresowanym organom zarządzającym gmin, przy czym nie przesądzono, czy w gminach formularz będzie udostępniany nieodpłatnie, czy na przykład za zwrotem kosztów jego powielenia. Odpowiedź na tę wątpliwość znajdujemy w uzasadnieniu (sic!) rozporządzenia, gdzie wskazano, że w przypadku odpłatnego udostępniania cena jednej strony druku nie może przekraczać kwoty 0,50 zł.

¹⁸Warto zwrócić uwagę, że kryterium dochodowe przewidziane w PomocSpoU jest zróżnicowane w zależności od wielkości gospodarstwa domowego, jakie prowadzi osoba uprawniona, a ustalenie dochodu następuje inaczej w zależności od źródeł przychodów uprawnionego. Jednocześnie kryteria dochodowe podlegają weryfikacji co 3 lata (zob. art. 9 ust. 1 PomocSpoU). W przypadku przyznawania pomocy społecznej kryterium dochodowe jest określane w toku postępowania administracyjnego prowadzonego przez wyspecjalizowane instytucje pomocy społecznej. Wobec tego nałożenie obowiązku jego wskazania przez potencjalnego beneficjenta nieodpłatnej pomocy prawnej w składanym wniosku uznać należy za zbyt wygórowane wymaganie.

¹⁹Ustawa z 9.9.2000 r. o opłacie skarbowej, t. jedn.: Dz.U. z 2004 r. Nr 253, poz. 2532 ze zm.

kierownika biura pomocy prawnej. Od decyzji odmownej osobie ubiegającej się o przyznanie pomocy prawnej będzie służyło **odwołanie do dyrektora krajowego centrum**, a następnie **skarga do sądu administracyjnego**. Wydaje się, że autorzy projektu przeoczyli, iż w praktyce mogą wystąpić sytuacje, w których czternastodniowy termin do wydania decyzji o przyznaniu albo odmowie przyznania pomocy prawnej spowoduje po stronie wnioskodawcy znaczną szkodę.

Wystąpi to zwłaszcza w przypadku konieczności sporządzenia sprzeciwu od wyroku zaocznego, zarzutów od nakazu zapłaty czy skargi na czynność komornika, w których ustawowe terminy na podjęcie czynności są krótkie.

W tym kontekście, w pewnych okolicznościach, za zbyt długi uznać należy również termin udzielenia pomocy prawnej. W myśl projektu ustawy termin ten nie powinien być dłuższy niż **30 dni** od daty wydania decyzji o przyznaniu pomocy prawnej. W projektowanej regulacji przewidziano jednak rozwiązanie, w myśl którego **w sprawach wymagających niezwłocznego udzielenia pomocy prawnej** termin jej udzielenia powinien być **skrócony stosownie do okoliczności sprawy**. Wydaje się, że w praktyce funkcjonowania biur pomocy prawnej to szczególne rozwiązanie stanie się regułą postępowania, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że zainteresowani udzieleniem pomocy często zwracają się po nią w dzień lub przeddzień upływu terminu do dokonania wymaganej przepisami prawa czynności.

Krytycznie należy ocenić przewidziany w projekcie ustawy tryb udzielania i przyznawania pomocy prawnej. Zasada rozstrzygnięcia w formie decyzji administracyjnych, bez określenia jakichkolwiek odstępstw od niej, nawet w wyjątkowych przypadkach, zupełnie rozmija się ze specyfiką świadczenia nieodpłatnej pomocy. Należy mieć na uwadze, że osoby zwracające się o taką pomoc często wykazują bezradność w sprawach o dużo mniejszym ciężarze gatunkowym (wnioski o przyznanie lokalu socjalnego, dodatku mieszkaniowego, pomocy socjalnej etc.). W skrajnych przypadkach będzie dochodziło do sytuacji, w których wnioski do biur pomocy prawnej wypełniane będą przy pomocy studentów z uniwersyteckich poradni prawnych bądź innych organizacji pozarządowych. Jednocześnie, biorąc pod uwagę czas rozstrzygnięcia skarg w wojewódzkich sądach administracyjnych, ostateczne orzeczenia w zakresie prawidłowości decyzji wydawanych przez biura pomocy prawnej będą zapadały po około dwóch latach, gdy pomoc ta stanie się bezprzedmiotowa.

Projekt ustawy nie przesądza również o udzielaniu podstawowej pomocy prawnej wyłącznie w formie pisemnej. Zbędnym i biurokratycznym zabiegiem byłoby zatem każdorazowe wydawanie decyzji administracyjnej o przyznaniu pomocy prawnej, gdyby przedmiotem tej pomocy miało być jedynie udzielenie odpowiedzi na pytanie, np. o krąg spadkobierców ustawowych, a zainteresowana osoba nie oczekiwałaby informacji na piśmie lub opinii prawnej w tym zakresie. W takich sytuacjach wskazane byłoby odstąpienie od długotrwałej i pozbawionej w tych okolicznościach sensu formy pisemnej decyzji poprzez zastosowanie trybu przewidzianego w art. 14 ust. 2 Kodeksu postępowania administracyjnego, w myśl którego sprawy mogą być załatwiane ustnie, gdy przemawia za tym interes strony, a przepis prawa nie stoi temu na przeszkodzie. Treść oraz istotne motywy takiego załatwienia sprawy powinny być utrwalone w aktach w formie protokołu lub podpisanej przez stronę adnotacji.

Lokalizacja i organizacja biur

Nietrafna wydaje się również przyjęta w projekcie ustawy koncepcja organizacji pomocy prawnej, zwłaszcza w aspekcie lokalizacji biur pomocy prawnej **w miastach będących siedzibami sądów okręgowych**²⁰. Uniemożliwi to bowiem lub co najmniej w znacznym stopniu utrudni dostępność do nieodpłatnej pomocy prawnej osobom mieszkającym w małych miejscowościach i na wsiach, gdzie wydaje się ona najbardziej potrzebna. Warto zwrócić uwagę, że już obecnie w ośrodkach miejskich działają zajmujące się świadczeniem pozaprocesowej pomocy prawnej osobom najuboższym instytucje i organizacje pozarządowe (studenckie poradnie prawne, stowarzyszenia, fundacje, związki zawodowe, organizacje kombatanckie), co wpływa na realną – niemniej jednak oczywiście niewystarczającą – dostępność tego typu świadczeń. Problem natomiast sprowadza się do tego, że osób ubogich mieszkających na prowincji (gdzie skala ubóstwa jest niewspółmiernie większa niż w miastach i pomoc prawna, zwłaszcza w zakresie spraw socjalnych, dużo bardziej wskazana) często nie stać nawet na zapłatę za dojazd do ośrodka miejskiego, w którym istnieje możliwość skorzystania z bezpłatnej porady²¹. Projektowana ustawa co prawda wyraźnie nie przewiduje, przy czym również nie wyłącza, możliwości udzielania pomocy prawnej poza siedzibą biura pomocy prawnej, niemniej jednak z uwagi na *stricte* administracyjny charakter organizacji pomocy prawnej należy się spodziewać, że udzielanie jej ograniczy się wyłącznie do siedzib biur.

Bardziej efektywne i być może właściwsze oraz mniej kosztowne byłoby oparcie sieci biur pomocy prawnej, oprócz zachowania ich głównych siedzib w ośrodkach miejskich, na urzędach gmin lub starostwach powiatowych, w których istnieje już infrastruktura techniczna umożliwiająca udostępnienie pomieszczeń dla pracowników pomocy prawnej. Zadania dotyczące nieodpłatnej pomocy prawnej, jako zlecane gminom bądź powiatom z zakresu administracji rządowej, byłyby finansowane ze środków budżetu państwa i mogłyby być również, w zależności od lokalnych potrzeb, w części realizowane jako zadania własne jednostek samorządu terytorialnego, służące przecież zaspokajaniu zbiorowych potrzeb wspólnoty samorządowej. Wpłynęłoby to również na uproszczenie procedury odwoławczej od decyzji odmawiających przyznania pomocy prawnej – w II instancji bowiem mogłyby być one rozpatrywane w biurach pomocy prawnej zlokalizowanych w miastach będących siedzibą wojewódzkich sądów administracyjnych. Zaproponowane powyżej rozwiązanie pozwoliłoby również zaktywizować zawodowo obecnie bezrobotnych absolwentów wydziałów prawa mieszka-jących w mniejszych miejscowościach: mogliby oni podjąć pracę jako pracownicy pomocy prawnej.

Zbędne wydaje się również powoływanie **Krajowego Centrum Pomocy Prawnej** i jego organu – **Dyrektora Krajowego Centrum**. Utrzymywanie tej instytucji generować będzie stosunkowo duże

²⁰ Koncepcja utworzenia wyspecjalizowanych instytucji publicznych – biur pomocy prawnej zatrudniających etatowych prawników – w dużych ośrodkach miejskich (ewentualnie z uwagi na zwiększone potrzeby w zakresie pomocy prawnej w miastach będących siedzibą sądów rejonowych) była przedstawiana przez Rzecznika Praw Obywatelskich – por. uzasadnienie do projektu ustawy – druk sejmowy nr 29, s. 3 i 8.

²¹ Osoby takie często zwracają się do studenckich poradni prawnych listownie, wskazując przy tym na niemożność poniesienia kosztów związanych z dojazdem do miejscowości, w której znajduje się poradnia, z uwagi na ubóstwo bądź obowiązki rodzinne (stała opieka nad małoletnim, chorym – niezdolnym do samodzielnej egzystencji etc.). Udzielenie pomocy prawnej drogą korespondencyjną, bez możliwości bezpośredniego kontaktu z zainteresowanym, celem zadania mu niezbędnych do ustalenia stanu faktycznego pytań wydaje się niewystarczające i w zasadzie nierozwiązujące problemu, z którym osoba taka się zwróciła.

dla budżetu państwa koszty²², związane z zapewnieniem niezbędnej bazy lokalowej, wyposażeniem, bieżącą działalnością i zatrudnieniem pracowników²³, którzy co do zasady będą wykonywali jedynie pracę urzędniczą i administracyjną, zbędną z punktu widzenia realizacji celu projektu ustawy. Środki te mogłyby zostać przeznaczone na zwiększenie ilości biur pomocy prawnej, co wpłynie na ich większą dostępność dla społeczeństwa. Przewidziany w projekcie ustawy zakres działania Krajowego Centrum Pomocy Prawnej, obejmujący m.in.: organizację udzielania pomocy prawnej, kontrolę wdrażania ustawy, współpracę z samorządami zawodów prawniczych dla zapewnienia stałej obsługi ludności w zakresie pomocy prawnej, przedstawianie ministrowi sprawiedliwości propozycji nowych rozwiązań organizacyjnych, monitorowanie udzielanej pomocy prawnej oraz współpracę z organizacjami pozarządowymi i studenckimi działającymi na rzecz dostępu obywateli do informacji i pomocy prawnej, mógłby zostać przekazany do realizacji biur pomocy prawnej. Natomiast zadania o charakterze koordynacyjnym i wpływającym na jednolitość działania biur pomocy prawnej przypisane w projekcie ustawy Dyrektorowi Krajowego Centrum mogłyby z powodzeniem realizować znacznie tańsza w funkcjonowaniu Rada Koordynacyjna Pomocy Prawnej, wsparta – w zakresie sporządzania sprawozdawczości – przez powołaną do tego celu jednostkę organizacyjną w Ministerstwie Sprawiedliwości. Przyjęcie, w zaproponowanym powyżej zarysie, „decentralizacji” struktury organizacyjnej jednostek świadczących nieodpłatną pomoc prawną powodowałoby niecelowość utrzymywania instytucji Krajowego Centrum Pomocy Prawnej i jego dyrektora jako organu wyższego stopnia, rozpatrującego odwołania od decyzji odmawiających przyznania pomocy prawnej.

Dodatkowo nierealnym założeniem określić należy przewidywaną w ustawie **możliwość udzielania pomocy prawnej**, pod nadzorem pracownika pomocy prawnej zatrudnionego w biurze pomocy prawnej, na zasadzie dobrowolności i nieodpłatności **przez aplikantów adwokackich, radcowskich, notarialnych, sądowych i prokuratorskich**, a także przez **studentów i absolwentów wydziałów prawa**. Nie wynika to bynajmniej z braku filantropii wśród wymienionych powyżej kategorii osób. Niemniej jednak z uwagi na zaangażowanie w odbywanie aplikacji, na którą składają się zajęcia teoretyczne i praktyczne oraz konieczność – w przypadku aplikacji adwokackiej, radcowskiej i notarialnej – pracy zawodowej, niezbędnej dla zapewnienia jej finansowania, wątpliwe jest, aby ta kategoria osób znalazła czas na działalność w biurach pomocy prawnej. Bardziej racjonalnym rozwiązaniem i mającym dużo większe szanse powodzenia byłoby kierowanie aplikantów w ramach odbywanej aplikacji oraz studentów w ramach programu studiów na praktyki do biur pomocy prawnej. Wówczas zwłaszcza aplikanci sądowi i prokuratorzy mieliby szansę na obserwację i nabycie doświadczenia w kontaktach z beneficjentami pomocy prawnej (potencjalnymi stronami postępowań), której są pozbawieni w ramach odbywanej aplikacji w obecnym kształcie.

Ocena projektowanych regulacji

Reasumując, projekt ustawy należy ocenić **krytycznie**. Racje i intencje, które legły u podstaw regulacji, w przyjętych w niej rozwiązaniach zostały w dużej mierze zniweczone. Wydaje się, że autorzy projektu dotychczas nie uczestniczyli w procesie świadczenia nieodpłatnej pomocy prawnej i nigdy w praktyce nie zetknęli się z problemami i aspektami związanymi z jej udzielaniem na rzecz osób ubogich. Przedstawione powyżej uwagi wskazują na błędy projektu regulacji oraz na rozwiązania, które mogłyby doprowadzić do ich usunięcia lub co najmniej ograniczenia. Projekt ustawy

w przedłożonym Sejmowi kształcie, w przypadku jej uchwalenia, doprowadzi do utworzenia kolejnej instytucji administracyjnej, która ma niewielkie szanse na zrealizowanie celu regulacji, jakim jest zaspokojenie zapotrzebowania społeczeństwa na nieodpłatną pomoc prawną.

Autopoprawka rządu

W okresie pomiędzy oddaniem tekstu do druku a jego publikacją, w wyniku opracowanej przez resort sprawiedliwości autopoprawki²⁴ do wniesionego do sejmu projektu ustawy, jej kształt – w stosunku do omówionego w artykule – uległ istotnym zmianom. Brak pewności co do ostatecznej formy projektowanej ustawy, która w toku procesu legislacyjnego może ulec kolejnym zmianom, uniemożliwia dokonanie jej oceny w docelowej wersji. Niemniej jednak warto jest wskazać na podstawowe założenia, na kanwie których opracowano autopoprawkę oraz dokonać syntetycznej oceny nowych rozwiązań. W uzasadnieniu projektu autopoprawki wskazano, że jej celem jest poszerzenie dostępu do pomocy prawnej dla osób najuboższych i zmniejszenie wydatków związanych z organizacją systemu udzielania pomocy prawnej, co z gruntu uznać należy za słuszne założenie.

Niewątpliwym atutem zmienionego projektu ustawy, zwłaszcza z punktu widzenia udziału klinik prawa w systemie świadczenia nieodpłatnej pomocy prawnej, jest rozszerzenie zakresu tej pomocy na etap przedsądowy. Pracujący w uniwersyteckich poradniach prawnych studenci nie mogą być bowiem ustanawiani pełnomocnikami procesowymi, natomiast przewidziany w przepisie art. 3 ust. 2 projektu zmienionej ustawy katalog czynności świadczonych w ramach pomocy prawnej stanowi w zasadzie klasyczny zakres działalności klinik. Niemniej jednak, z praktycznego punktu widzenia, ograniczenie (w porównaniu do poprzednio określonego zakresu) pomocy prawnej wyłącznie do etapu przedsądowego (uprzednio tzw. pomoc podstawowa) i rezygnacji z proponowanej dotychczas tzw. kwalifikowanej pomocy prawnej wydaje się nieuzasadnione zwłaszcza, gdy pomoc byłaby świadczona przez profesjonalnego pełnomocnika lub podmiot zatrudniający bądź współpracujący z taką osobą. Rozwiązanie to prowadzi do dalszego utrzymywania systemu pomocy prawnej udzielanej przez pełnomocników z urzędu – obecnie krytykowanego jako anachroniczny i nieprawidłowo funkcjonujący.

W ramach, przewidzianego w zmienionym projekcie ustawy, katalogu spraw objętych pomocą nie dokonano zróżnicowania ich kategorii. Nie ulega bowiem wątpliwości, że dużo mniejszego zaangażowania wymaga napisanie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych i ustanowienie pełnomocnika z urzędu niż skomplikowane pismo procesowe – poprzedzone analizą dokumentów, a co za tym idzie stawki za każdą z tych czynności powinny zostać odpowiednio zróżnicowane w zależności od nakładu pracy.

²² Szacunek skutków finansowych projektowanej regulacji wskazuje, że łącznie roczne wydatki związane z utrzymaniem Krajowego Centrum Pomocy Prawnej wyniosłyby 5 224 850,00 zł – por. uzasadnienie do projektu ustawy – druk sejmowy nr 29, s. 13.

²³ Wielkość zatrudnienia przewidziano na poziomie 45 osób – por. uzasadnienie do projektu ustawy – druk sejmowy nr 29, s. 12, co z punktu widzenia zakresu działania przyznanego Krajowemu Centrum Pomocy Prawnej w projekcie ustawy wydaje się zbędne i znacznie zawyżone.

²⁴ Obecnie projekt autopoprawki znajduje się w fazie uzgodnień międzyresortowych, natomiast 8.9.2006 r. w Ministerstwie Sprawiedliwości odbyła się debata na jej temat – z udziałem przedstawicieli naczelnych organów korporacji prawniczych, komisji kodyfikacyjnych prawa cywilnego i karnego oraz reprezentantów organizacji pozarządowych zajmujących się świadczeniem bezpłatnej pomocy prawnej.

Nietrafnym, utrzymanym w dalszym ciągu, rozwiązaniem jest przyjęcie zasady „centralnego” zarządzania i organizacji pomocy prawnej. Krajowa Rada Pomocy Prawnej (dalej jako: Rada) i funkcjonujące przy niej biuro nie jest w stanie dokonać prawidłowej organizacji konkursów i wyboru ofert na świadczenie pomocy w skali całego kraju (przy uwzględnieniu miejscowych kryteriów i uwarunkowań), a już z pewnością nie będzie miała możliwości na bieżąco i rzetelnie kontrolować wykonywania tych umów, a zwłaszcza monitorować jakości świadczonych usług. Tworzenie Rady wydaje się krokiem w kierunku biurokratyzowania systemu nieodpłatnej pomocy prawnej²⁵, wbrew założeniom programu Rady Ministrów „tanie państwo”²⁶. Jeśli jednak zarządzanie systemem nieodpłatnej pomocy prawnej miałyby się odbywać centralnie, choć zasadnym byłoby przekazanie tych spraw powiatom lub gminom, wystarczającym wydaje się stworzenie odpowiedniej komórki organizacyjnej w Ministerstwie Sprawiedliwości, zwłaszcza że praca Rady według projektu ma być nadzorowana przez ministra.

Istotną zaletą regulacji jest **zwiększenie progu dochodowego, od którego uzależniono prawo do skorzystania z nieodpłatnej pomocy prawnej**, rozszerzając tym samym krąg jej potencjalnych beneficjentów. Niemniej jednak jako zbyt skomplikowany, a nadto obciążony koniecznością prowadzenia postępowania wyjaśniającego przez udzielającego pomocy, celem zweryfikowania

podanych przez zainteresowanego danych, uznać należy przyjęty system oceny kryterium dochodowego uprawniający do uzyskania pomocy. W tym zakresie niezbędnym byłoby nawiązanie stałej współpracy przez podmioty udzielające pomocy z ośrodkami pomocy społecznej dysponującymi i weryfikującymi na bieżąco przedmiotowe dane.

Podsumowując uznać należy, że w zakresie udziału klinik prawa w zaproponowanym w zmienionym projekcie ustawy systemie udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej, przyjęte unormowania ocenić należy jako trafne i w konsekwencji sprzyjające rozwojowi studenckich poradni prawnych na gruncie prowadzonej przez nie działalności.

²⁵W jednostkach samorządu terytorialnego otwarte konkursy ofert, przeprowadzane na podstawie ustawy z 24.4.2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. Nr 96, poz. 873 ze zm.), na realizację zadań własnych przez organizacje pozarządowe – podobne do tych przewidzianych w zmienionym projekcie ustawy – przeprowadzają komisje złożone z urzędników, bez potrzeby tworzenia w tym celu specjalnych organów.

²⁶Według obliczeń zawartych w uzasadnieniu autopoprawy wydatki na utworzenie i utrzymanie rady i biura stanowią kwotę ok. 2 000 000 zł (w tym wynagrodzenia pracowników i członków ok. 1 100 000 zł), co przy zakładanych wydatkach na świadczenie pomocy prawnej na podstawie zawartych umów w kwocie ok. 18 000 000 zł stanowi ponad 10% wydatków. Należy przy tym mieć na uwadze powszechnie panujące tendencje do chronicznego rozbudowywania aparatu urzędniczego, co będzie powodowało wzrost wydatków.

Seria: Firma Prawnicza
2006 r.; 396 str.
ISBN 83-7483-125-1
Cena: 49 zł

JAK UCZYĆ PRAWNIKÓW DOBREJ KOMUNIKACJI Z KLIENTEM

Książka ma służyć pomocą prawnikom w ich relacjach z klientami. Jej głównym zadaniem jest pomoc w unikaniu problemów związanych z sensownym komunikowaniem się. Opatrzona jest praktycznymi wskazówkami, zaczerpniętymi z doświadczeń Auterek. Każda osoba pracująca w zawodach prawniczych znajdzie w niej porady i odszuka błędy, którymi opatrzony jest jej kontakt z drugim człowiekiem – przeważnie nie prawnikiem.

Publikacja omawia m.in.:

- typowe problemy rozmów z prawnikami,
- zbieranie informacji w rozmowie z klientem – aktywne słuchanie,
- prowadzenie trudnych rozmów – udzielanie porad i mówienie z szacunkiem,
- komunikację niewerbalną,
- przykłady ćwiczeń grupowych.

Izabella Mulak jest mediatorem rodzinnym, członkiem Stowarzyszenia Mediatorów Rodzinnych, od lat 90. trenerem w zakresie komunikacji interpersonalnej, negocjacji i mediacji.

dr Małgorzata Szeroczyńska jest prokuratorem, doktorem nauk prawnych, ukończyła również studia psychologiczne na Uniwersytecie Warszawskim.

Wydawnictwo C.H. Beck, ul. Gen. Zajączka 9, 01-518 Warszawa, tel. 022 33 77 666, fax 022 33 77 601
www.sklep.beck.pl e-mail: dz.handlowy@beck.pl

